

А. І. Мироненко, О. П. Мокрогуз

Всесвітня ІСТОРІЯ

Книга скачана с сайта <http://e-kniga.in.ua>

Издательская группа «Основа» —
«Электронные книги»

Харків
Видавнича група «Основа»
2009

УДК 37.016
ББК 74.266.3
М64

Серія «Мій конспект»
Заснована 2008 року

Автори:

А. І. Мироненко, вчитель історії Киселівського НВК Чернігівської обл.;
О. П. Мокрогуз, завідуючий відділом суспільно-гуманітарних дисциплін
Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Мироненко А. І.

М64 Всесвітня історія. 7 клас / А. І. Мироненко, О. П. Мокрогуз. — Х. : Вид. група «Основа», 2009. — 72 с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-611-00-0217-2.

Видання «Мій конспект» — це нова серія посібників, які ставлять на меті надати допомогу вчителю при підготовці до уроку. Автори пропонують базову основу, використовуючи яку кожен вчитель може створити свій власний конспект уроку.

Посібник розрахований на вчителів, методистів і студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 37.016
ББК 74.266.7

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

МИРОНЕНКО Алла Ігорівна
МОКРОГУЗ Олександр Петрович
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. 7 КЛАС

Головний редактор *Н. І. Харківська*
Редактор *О. О. Івакін*
Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедева*
Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 05.06.2008. Формат 60×90/8.
Папір офсет. Друк офсет. Гарнітура Ньютон.
Ум. друк. арк. 9,0. Замовлення № 9-06/08-05.

ТОВ «Видавнична група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

© Мироненко А. І., Мокрогуз О. П., 2009
© ТОВ «Видавнична група «Основа»»,
2009

ISBN 978-611-00-0217-2

ЗМІСТ

Урок 1. Вступ	5
ТЕМА 1. НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ, ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ	
Урок 2. Народження середньовічної Європи.....	7
Урок 3. Людина в Середньовіччі	9
Урок 4. Середньовічне європейське суспільство	11
Урок 5. Держава в середньовічній Європі. Середньовічне королівство. Феодальна роздробленість. Станова монархія. Право і суд.....	13
Урок 6. Європейське середньовічне місто.....	15
Урок 7. Господарське та повсякденне життя в середньовічній Європі.....	17
Урок 8. Узагальнення знань за темою: «Народження середньовічного світу, особливості його розвитку»	19
Урок 9. Тематичне оцінювання за темою: «Народження середньовічного світу, особливості його розвитку»	21
ТЕМА 2. РЕЛІГІЙНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ	
Урок 10. Релігія та церква в середньовічній Європі.....	23
Урок 11. Хрестові походи.....	25
Урок 12. Середньовічна наука та освіта	27
Урок 13. Середньовічна культура Західної Європи	29
Урок 14. Узагальнення за темою «Релігійне та культурне життя Середньовічної Європи»	31
Урок 15. Тематичне оцінювання за темою «Релігійне та культурне життя середньовічної Європи»	33
ТЕМА 3. ЄВРОПА. ВІЗАНТІЯ. АРАБСЬКИЙ СВІТ	
Урок 16. Візантійська імперія	35
Урок 17. Арабський халіфат.....	37
Урок 18. Скандинавія.....	39
Уроки 19–20. Франція	41
Урок 21. Англія.....	45
Урок 22. Німеччина	47
Урок 23. Країни басейну Середземномор'я	49
Урок 24. Узагальнення за темою «Європа. Візантія. Арабський світ»	51
Урок 25. Тематичне оцінювання за темами: «Європа. Візантія. Арабський світ»	53

ТЕМА 4. СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХ СУСІДИ	
Урок 26. Центральна та Східна Європа	57
Урок 27. Північно-Східна Русь	59
Урок 28. Утворення та посилення Московської держави	61
Урок 29. Туреччина	63
ТЕМА 5. ІНДІЯ. КИТАЙ	
Урок 30. Індія	65
Урок 31. Китай	67
Урок 32. Узагальнення за темами «Слов'яни та їх сусіди» та «Індія. Китай»	69
Урок 33. Тематичне оцінювання за темами «Слов'яни та їх сусіди» та «Індія. Китай»	71

Мета: ознайомити учнів із завданнями і структурою курсу, побудовою підручника з предмета, додатковою навчальною літературою, електронними та Інтернет-ресурсами; повідомити критерії й засади тематичного, семестрового й річного оцінювання; визначити хронологічні межі й періодизацію історії середніх віків; охарактеризувати спадщину Середньовіччя.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Поняття: «середні віки», «історичні джерела», «літописи», «хроніки».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань

1. Що таке історія?
2. Який період історії ви вивчали в 6-му класі?
3. Що найбільше вам запам'яталося з історії стародавнього світу? Чому?
4. Що стало причиною занепаду Римської імперії?
5. Як ви вважаєте, чому саме з падінням Західної Римської імперії закінчується історія давнього світу?
6. Назвіть хронологічні рамки історії давнього світу.

III. Вивчення нового матеріалу

Місце Середньовіччя в курсі всесвітньої історії

Робота з документом

Відомий російський історик А. Гуревич про Середньовіччя і сучасність. «Середні віки давно закінчилися, вони дуже далеко від нас. Але... Середньовіччя — це епоха, коли було закладено багато основ сучасного світу.

Перш за все Середньовіччя — епоха панування християнства як релігії... певної системи моральних принципів... У галузі моралі, в оцінці поведінки людини і його ідеалів Європа залишається спадкоємицею християнства, а отже, і Середньовіччя.

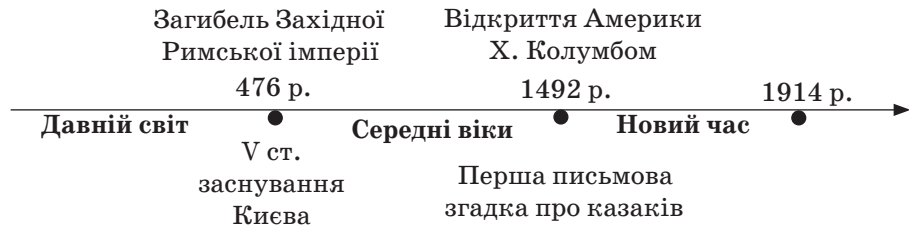
У середні віки розвинулись ті мови, якими й зараз розмовляє населення Європи, і сформувались — наприкінці цієї епохи — європейські нації... В ту епоху склались основні європейські держави, парламенти, правові та судові системи. Принципи римського права, успадковані Середньовіччям, були передані Європі Нового часу».

Запитання

1. Які елементи спадщини Середньовіччя виділяє вчений?
2. Спробуйте навести конкретні приклади, розвинувши думку вченого.

Хронологічні межі й періодизація історії середніх віків

Учитель креслить на дошці стрічку часу і наносить на ній періоди історії давнього світу, середніх віків, що вивчатиметься у 7 класі, та Новий час.

Завдання

1. Скільки часу охоплює історія давнього світу?
2. Підрахуйте, скільки тривав період середніх віків і Нового часу.
3. Яку закономірність ви можете визначити?

Джерела з історії Середньовіччя

Робота з підручником

Опрацюйте відповідний текст підручника* і виконайте завдання.

1. *Ліхтей І. М.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Грамота, 2007. — С. 9–11.
2. *Подоляк Н. Г.* Історія Середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2007. — С. 10–11.
3. *Крижанівський О. П., Хірна О. О.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Львів: Оріяна-Нова, 2007. — С. 13–14.

Завдання

1. Запишіть у зошиті визначення поняття «історичні джерела».
2. Складіть таблицю «Види історичних джерел».

Види історичних джерел			
Письмові	Усні	Речові	Етнографічні

IV. Закріплення знань учнів

1. Що таке «середні віки»?
2. Чому ми вивчаємо історію Середньовіччя?
3. Як вивчають історію середніх віків?
4. Чи дійсно ці століття були «темними»?
5. Чи бувають «темні віки» взагалі?

V. Домашнє завдання

Опрацювати матеріал підручника:

1. *Ліхтей І. М.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Грамота, 2007. — С. 7–11.
2. *Подоляк Н. Г.* Історія Середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2007. — С. 6–11.
3. *Крижанівський О. П., Хірна О. О.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Львів: Оріяна-Нова, 2007. — С. 10–14.

* Надалі назва підручників у тексті буде подаватися скорочено:

1. *Ліхтей І. М.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Грамота, 2007 буде визначатись як *Ліхтей І. М.*
2. *Подоляк Н. Г.* Історія Середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Генеза, 2007 буде визначатись як *Подоляк Н. Г.*
3. *Крижанівський О. П., Хірна О. О.* Історія середніх віків: підруч. для 7-го кл. загальноосвіт. навч. закл. — Львів: Оріяна-Нова, 2007 буде визначатись як *Крижанівський О. П.*

ТЕМА 1. НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ, ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ

УРОК 2

НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ

Мета: називати хронологічні межі середніх віків, час Великого переселення народів, дати падіння Західної Римської імперії, існування Франкської держави Меровінгів, імперії Карла Великого та Верденського договору, видатних правителів раннього Середньовіччя.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Поняття: «Середньовіччя», «політична роздробленість», «Велике переселення народів», «германці», «вестготи», «остготи», «гуни», «династія», «майордом».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань

1. Яка епоха історії наступила після епохи стародавнього світу?
2. Яка подія стала початком Середньовіччя?
3. На які періоди ділиться епоха Середньовіччя?
4. Які науки допомагають у вивченні епохи Середньовіччя?
5. З названих понять оберіть ті, що належать до речових історичних джерел.
Хроніки, балади, обладунки лицаря, ікона, монети, листи, арбалет, скульптури, руїни фортеці, літописи.
6. Співвіднесіть назви періодів історії з хронологічними рамками.

Історія давнього світу	1492–1914 рр.
Історія середніх віків	1914–2008 рр.
Історія Нового часу	до 476 р.
Історія новітнього часу	476–1492 рр.

III. Вивчення нового матеріалу

Велике переселення народів

Робота з підручником

1. Ліхтей І. М.: опрацювати документ на С. 16 і дати відповідь на запитання до нього.
2. Крижанівський О. П.: опрацювати документ на С.17 і дати відповіді на запитання в кінці документа.
3. Подоляк Н. Г.: опрацювати документ на С.15 і дати відповіді на запитання.

Робота з атласом

1. За допомогою карти атласа «Велике переселення народів. Загибель Римської імперії» з'ясувати, де та які королівства виникають у V ст. Відповіді оформляються на дошці та в зошиті у вигляді таблиці «Королівства варварів».
 - Галлія — Бургундське королівство Франкське королівство.
 - Італія — Остготське королівство.
 - Іспанія — Вестготське королівство
 - Північна Африка — Вандальське королівство.

КЛАС

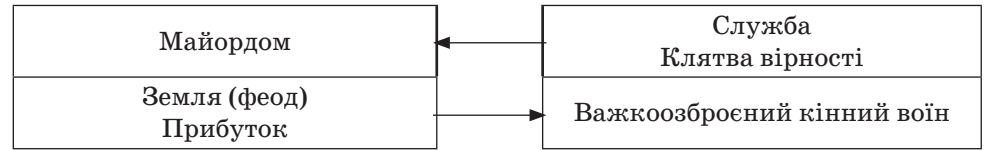
ДАТА

Франкське королівство

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С. 21; Крижанівський О. П., С. 22) і скласти схему «Військова реформа Карла Мартелла».

Можливий варіант схеми

Імперія Карла Великого та її розпад

Робота з картою

За допомогою карти атласа «Франкське королівство. Імперія Карла Великого» та «Розподіл Франкської держави» дати відповідь на запитання.

1. Назвіть напрями та дати найважливіших походів Карла Великого.
2. Назвіть території, завойовані Карлом Великим.
3. Назвіть території, які були залежні від імперії Карла Великого.
4. Назвіть королівства, які виникли після розподілу імперії Карла Великого.

IV. Закріплення знань учнів

1. Назвіть хронологічну межу існування Франкської держави Меровінгів та імперії Карла Великого.
2. Якого року Франкська держава стала імперією?
3. За яким договором та якого року відбувся поділ імперії Карла Великого на самостійні держави?
4. Назвіть видатних правителів раннього Середньовіччя.

V. Оцінювання знань учнів

VI. Домашнє завдання

Прочитати відповідний матеріал підручника.

ЛЮДИНА В СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

КЛАС

ДАТА

Мета: називати хронологічні межі середніх віків, час Великого переселення народів, характерні ознаки взаємодії людини і природи у Середньовіччі; наводити приклади взаємодії людини і природи у середні віки, рухів народонаселення

Поняття: «Середньовіччя», «міграція».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку**II. Актуалізація знань**

1. Дайте визначення понять:

Велике переселення народів, варвари, варварські королівства, майордом, феодална роздробленість.

2. Назвіть хронологічну межі існування Франкської держави Меровінгів та імперії Карла Великого.

3. Якого року Франкська держава стала імперією?

4. Назвіть королівства, які утворилися на території імперії Карла Великого.

5. Про кого йдеться?

Був увінчаний імператорською короною, після його смерті сини знищили те, що ним було створено.

III. Вивчення нового матеріалу**Зміни в структурі населення**

Робота з таблицею

Учні мають ознайомитися з таблицею «Зростання населення Європи в 1000–1500 рр. (млн чол.)» і дати відповіді на запитання до неї.

Країни	Чисельність населення в млн чол. у 1000–1500 рр.						
	1000 р.	1100 р.	1200 р.	1300 р.	1350 р.	1450 р.	1500 р.
Франція	9	11	13	17	15	14	15, 5
Англія	1, 6	1, 8	2, 3	3	2,4	3	3, 6
Німеччина	5, 4	6, 4	7, 3	9, 1	8, 5	9, 6	10, 8
Італія	7	7, 5	8	10	8	10	11
Іспанія і Португалія	9	8	7	6	5	6	8,5

Запитання

1. Які країни та чому були найбільш заселені?

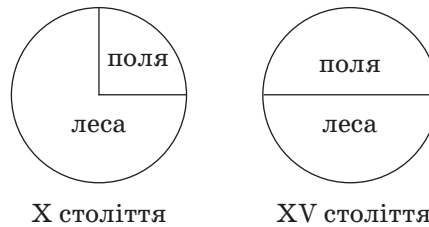
2. Зверніть увагу на період з 1300 по 1500 роки. Чим можна пояснити скорочення населення у цей період? (Можна скористатися підручником Ліхтей І. М., С. 31–34; Крижанівський О. П., С. 28–29; Подоляк Н. Г., С. 26–28)

3. Які ще чинники могли впливати на чисельність населення?

Господарська діяльність населення Європи

Робота з діаграмою

Ознайомитися з діаграмами «Стан лісового покриву в Західній Європі» і дати відповіді на запитання.

Запитання

Якщо ліс відігравав таку велику роль, то чому його площа так суттєво скоротилася? Поясніть це. Намагайтесь врахувати всі чинники.

Розвиток техніки. Винаходи

Робота з таблицею

Привести у відповідність технічні винаходи та їх призначення.

1	Хомут	А	плавильна піч
2	домна	Б	виготовлення залізних виробів
3	ковальська справа	В	збруя для тяглових тварин
4	гончарна піч	Г	прилад для отримання енергії води
5	ткацький верстат	Д	прилад для випалювання значної кількості гончарних виробів
6	верхньобійне водяне колесо	Е	прилад для збільшення продуктивності праці

Відповідь: 1 В; 2 А; 3 Б; 4 Д; 5 Е; 6 Г.

Робота з поняттям

Взявши до уваги все те, про що ви дізналися на уроці, спробуйте самостійно дати визначення поняття «внутрішня колонізація».

IV. Закріплення знань учнів

1. Дайте визначення понять «внутрішня колонізація», «міграція», «епідемія», «чорна смерть».
2. Назвіть чинники, що спричинили уповільнювали зростання кількості населення.
3. Наведіть приклади взаємодії людини і природи в середні віки.

V. Оцінювання знань учнів

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати відповідні параграфи підручника: Ліхтей І. М., завдання 4 на С. 36; Подоляк Н. Г., завдання 3 на С. 35.

СЕРЕДНЬОВІЧНЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

КЛАС

ДАТА

Мета: називати основні стани суспільства, характеризувати основні ознаки середньовічного суспільства, станової монархії; порівнювати становище різних верств суспільства.

Поняття: «феод», «феодальна драбина», «стани», «становою монархія».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Наведіть приклади взаємодії людини і природи в середні віки.
2. Дайте визначення понять «міграція», «внутрішня колонізація».
3. Яку роль відіграла внутрішня колонізація в середні віки?

III. Вивчення нового матеріалу

Феодальна драбина*Робота з підручником*

Опрацювати матеріал підручника (Ліхтей І. М., С. 40; Крижанівський О. П., С. 32; Подоляк Н. Г., С. 48) і дати відповідь на запитання.

1. Хто стояв на верхівці васальної піраміди і був власником усієї землі в державі?
2. Який зі станів середньовіччя не входив до васальної піраміди і чому?
3. Якими були обов'язки сеньйора та васала?
4. Як ви розумієте вираз «Васал мого васала — не мій васал».

Стани середньовічного суспільства*Робота з історичним джерелом*

Ознайомтесь з віршем поета XII ст. Етьєна Фужера і дайте відповідь на запитання.

Священика уділ за всіх молитися.
А рицаря на полі бою битися
І славою в борні покритися.
Обов'язки селян трудитися.

1. На які три стани ділилося середньовічне суспільство?
2. Які обов'язки покладалися на представників кожного стану?

Робота з таблицею

Учитель пропонує учням ознайомитись з документом X–XI ст. про повинності залежного англійського селянина і потім скласти таблицю «Повинності селян».

Селянин протягом року щотижня повинен виконувати два дні таку роботу, яка йому буде запропонована як тижнева панщина, у період жнив — три дні тижневої панщини, а зі Стрітєннє до Великодня — три. Якщо він виконує візницьку повинність, нехай не працює в той час, коли його кінь перебуває поза двором.

До свята св. Михайла він повинен сплатити 10 пенсів і до свята св. Мартіна — 23 міри ячменя й двох курей, до Великодня — ягня або 2 пенси. І він повинен від свята св. Мартіна до Великодня сторожити

панський загін, коли до нього дійде черга. І відтоді, коли перший раз восени орють, до свята св. Мартіна він повинен щотижня орати один акр і готувати насіння для посіву в коморі пана. Крім того, він повинен зорати три акри на прохання пана й два — за користування сіном. І він повинен сплатити свій пенс із вогнища.

Варіант заповнення таблиці

Панщина	Натуральний оброк	Грошовий оброк
Робота на полі та в господарстві сеньйора на перевезенні вантажів, ремонт доріг	Частина врожаю зернових, фрукти, овочі, птахи, яйця, ремісничі вироби, сіно, дрова	Гроші, отримані від продажу вироблених у господарстві продуктів

Розвиток середньовічних міст

Робота в групах

- *1-а група.* Опрацювати п. 6 § 3 (Ліхтей І. М., С. 46), визначити, які нові групи населення з'явилися після виникнення міст.
- *2-а група.* Опрацювати п. 6 § 3 (Ліхтей І. М. С. 46), з'ясувати, хто такі дворяни, та визначити їхні основні заняття.

Повідомлення груп.

IV. Закріплення знань учнів

Співвіднесіть поняття та їх визначення.

1 Стани	А Старший; людина, що володіє винятковим правом власності на землю
2 серв	Б ті, хто моляться
3 васал	В посадовець у графстві
4 сеньйор	Г ті, що воюють
5 духівництво	Д особисто залежний селянин
6 рицарство	Е людина, яка уклала з сеньйором договір і зобов'язана йому військовою службою
7 граф	Ж суспільні групи людей, що отримували у спадщину певні права та обов'язки на підставі закону

Відповідь: 1 Ж; 2 Д; 3 Е; 4 А; 5 Б; 6 Г; 7 В.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

**ДЕРЖАВА В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ.
СЕРЕДНЬОВІЧНЕ КОРОЛІВСТВО.
ФЕОДАЛЬНА РОЗДРОБЛЕНІСТЬ. СТАНОВА МОНАРХІЯ.
ПРАВО І СУД**

КЛАС

ДАТА

Мета: охарактеризувати структуру середньовічного суспільства, стано-
вої монархії; з'ясувати причини політичної роздробленості; розвивати
в учнів навички роботи з історичним джерелом, складання таблиць, пра-
цювати в групах.

Поняття: «стани», «становна монархія», «політична роздробленість», «гер-
цог», «маркіз», «парламент», «Генеральні штати».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Які зміни сталися на території Європи внаслідок Великого пере-
селення народів?
2. Що таке держава?
3. Які ознаки держави ви знаєте?
4. Кого із франкських королів ви можете назвати?
5. Що ви знаєте про цих королів?

III. Вивчення нового матеріалу

Середньовічне королівство

Робота з таблицею

Учні разом з учителем порівнюють владу племінного вождя та
короля, заповнюють таблицю «Управління франків».

Племінне правління	Державне правління
Усі найбільш важливі питання вирі- шують народні збори; управління зосереджується в руках військових вождів; основа війська — народне опол- чення; судові рішення приймають народні збори, спираючись на давні звичаї	Влада належить королю та графам; припиняється скликання народних зборів; основа війська — королівська дру- жина; судочинство здійснюють король і знатні франки, спираючись на пи- семні закони «Салічна правда»; церква підтримує владу короля

Робота зі схемою

По ходу розповіді учителя учні мають скласти схему «Система
управління середньовічним королівством».

Король
Майордом — головний міністр у державі
Герцог — глава великих племен (спадкова посада)
Граф — управляв невеликим округом (призначався королем)
Маркграф — управляв прикордонним округом

Феодална роздробленість

Запитання

Використовуючи матеріал попередніх уроків скажіть, яка доля спіткала імперію Карла Великого.

Робота з підручником

Опрацюйте матеріал підручника (Ліхтей І. М. п 2, пункт § 4, С. 49–50) і визначте ознаки феодалної роздробленості.

Робота з картою

Розгляньте карту атласа «Англія та Франція в XII на поч. XIV ст.» і дайте відповідь на запитання.

1. Який вигляд мала територія Франції у XII ст.?
2. Кому належала переважна більшість її території?
3. Про що свідчило існування володінь англійської корони на території Франції?

Станова монархія

Метод «Мозковий штурм»

Дати відповідь на запитання: кому була вигідна феодална роздробленість, а кому — ні?

Робота в групах

- *1-а група.* За допомогою підручника дати визначення поняттю «орган станового представництва» (учні заносять визначення до зошита).
- *2-а група.* За допомогою підручника дати відповідь на запитання, які повноваження мали органи станового представництва.
- *3-я група.* За допомогою підручника дати відповідь на запитання, представники яких станів не входили до органу станового представництва. Чому?

Право і суд

Опрацюйте текст та дайте відповідь на питання.

Королівська влада приділяла багато уваги організації судів, адже судові штрафи суттєво поповнювали державну казну, не кажучи вже про те, що суди створювали видимість правопорядку в державі. Королі призначали своїх суддів (ними, скажімо, були графи). Але в округах судова влада належала, як правило, місцевим сеньйорам, які могли засуджувати своїх підданих навіть до страти.

Запитання

1. У чому полягала вигода в організації судів для королівської влади?
2. Чи було, на вашу думку, судочинство середньовічної Європи досконалим? Відповідь обґрунтуйте.

IV. Закріплення знань учнів

1. Що таке держава? Які її основні ознаки?
2. Як і чому змінювався державний лад у середньовічній Європі?
3. Що таке «ранньофеодална монархія», «феодална роздробленість», «станова монархія»?
4. Яку роль відіграло право в житті середньовічної Європи?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

ЄВРОПЕЙСЬКЕ СЕРЕДНЬОВІЧНЕ МІСТО

КЛАС
ДАТА

Мета: охарактеризувати цехове ремесло; пояснити причини появи середньовічних міст; порівнювати античне й середньовічне місто, побут, житло, різних станів середньовічного суспільства; розвивати навички роботи зі схемами і таблицями, аналізу документів, працювати в групах.

Поняття: «цех», «ремесло», «магдебурзьке право», «магістрат», «бургомістр», «мер», «ратуша».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

Історичний диктант

Учні мають дати визначення термінам: «монархія», «феодална роздробленість», «становая монархія», «парламент», «Генеральні штати», «стани».

III. Вивчення нового матеріалу

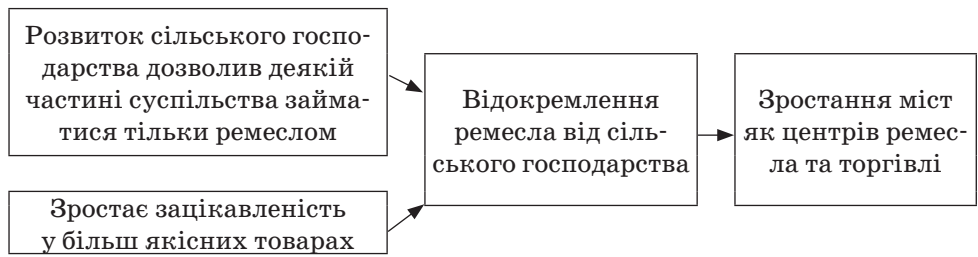
Виникнення міст

Метод «Мозковий штурм»

Учні мають відповісти на питання: що зумовило появу середньовічних міст?

Підсумки роботи можна оформити у схему на дошці.

Можливий варіант схеми

Завдання

- За наведеним переліком назв європейських міст та їх перекладом спробуйте пояснити причини появи тих чи інших міст.
 - Оксфорд — «бичачий брод»;
 - Франкфурт — «вільний брод»;
 - Ньюкасл — «новий замок»;
 - Кембрідж — «міст через річку Кем»;
 - Мюльхаузен — «дім мельника (мірошника)»;
 - Страсбург — «фортеця на дорозі»;
 - Сент-Етьєн — «святий Етьєн».
- Про що свідчать такі назви?
- Чому міста виникали саме в таких місцях?

Робота зі схемою

Учні мають розглянути схему «Населення міста» і дати відповідь на запитання.

- Який висновок можна зробити на основі схеми?

Робота за картою

За допомогою карти історичного атласа «Торгівля та ремесло країн Європи та Близького Сходу в X–XV ст.» виконати завдання.

1. Назвіть великі торгово-ремесничі міста Європи та Близького Сходу.
2. Назвіть міста-комуни у Західній Європі.
3. Назвіть міста, які отримали магдебурзьке право.

Ремесло, цехи

Робота з таблицею

Учні мають співвіднести терміни, поняття та їх визначення.

1	Ремесло	А	Об'єднання ремісників однієї спеціальності
2	ремісник	Б	дрібне ручне виробництво товарів кустарним способом
3	майстер	В	працівник, який оволодів спеціальністю, але не став членом цеху
4	підмайстер	Г	власник ремісничої майстерні, який безпосередньо виконує замовлення
5	шедевр	Д	процес поглиблення професійної спеціалізації
6	цех	Е	зразковий виріб, виготовлений підмайстром
7	суспільний розподіл праці	Ж	особа, яка оволоділа певною спеціальністю й виготовляє вироби на продаж кустарним способом

Відповіді: 1 Б; 2 Ж; 3 Г; 4 В; 5 Е; 6 А; 7 Д.

Торгівля та лихварство

Робота з підручником

Опрацюйте текст підручника (Ліхтей І. М., С. 64–66, Подоляк Н. Г., С. 66–67) та дайте відповідь на запитання.

- 1-а група. Що сприяло розвитку торгівлі?
- 2-а група. Назвіть основні торгові шляхи та центри Європи.
- 3-я група. Визначте товари, які користувалися найбільшим попитом у середні віки.
- 4-а група. Назвіть місця здійснення торговельних операцій.

«Мозковий штурм»

Учні мають відповісти на запитання: «Яким ви уявляєте середньовічного городянина?».

IV. Закріплення знань учнів

1. Коли і чому виникали середньовічні міста?
2. Хто жив в містах і чим вони займались?
3. Яким був статус міст та їх населення?
4. Чим городяни відрізнялись від інших верств населення?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідні параграфи підручника.

ГОСПОДАРСЬКЕ ТА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ

КЛАС
ДАТА

Мета: познайомити учнів з технічними винаходами, атрибутами повсякденного життя; дати уявлення про феодальний замок, інтер'єр житла, транспорт, зброю та військові спорядження; розвивати в учнів уміння порівнювати історичну інформацію.

Поняття: «цехи», «статут», «майстер», «товар», «ярмарок», «банк».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Яке середньовічне право ілюструє приповідка «Що з воза впало, те пропало»?
2. Установіть відповідність.

1	Ратуша	А	Людина, яка надає позику під проценти.
2	бургомістр	Б	група найбагатших і найвпливовіших городян
3	хартія	В	будівля місцевого самоврядування
4	патриціат	Г	глава місцевого самоврядування
5	ярмарок	Д	щорічний великий торг
6	лихвар	Е	документ, який надавав або підтверджував певні права

Відповідь: 1 В; 2 Г; 3 Е; 4 Б; 5 Д; 6 А.

III. Вивчення нового матеріалу

Розвиток техніки

Робота з підручником

Учитель пропонує учням опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С. 64–66; Крижанівський О. П., С. 66–67) і на основі отриманої інформації скласти таблицю «Розвиток техніки».

Технічне при-стосування	Використання	Значення
Хомут	Шийна частина кінської упряжі	Можливість перевезення більш важких вантажів
Домна	Плави́льна піч	Сприяння розширенню виробництва та підвищенню якості металів
Ковальська справа	Збільшення кількості залізних виробів	Вдосконалення знарядь праці та предметів побуту, розширення торгівлі
Гончарна піч	Збільшення кількості гончарних виробів	Вдосконалення знарядь праці та предметів побуту, розширення торгівлі
Ткацький верстат	Збільшення продуктивності ткачів	Збільшення виробництва різноманітних тканин, розширення торговельних зв'язків
Верхньобійне водяне колесо	Мускульну силу людини замінювала енергія води	Розширення виробництва, зростання обсягів продаж та прибутків

Житло і хатнє начиння

Робота з підручником

Опрацюйте відповідний параграф підручника та опишіть:

- *1-а група.* Житло та хатнє начиння заможного городянина і феодала.
- *2-а група.* Житло та хатнє начиння селянина.

Феодальний замок

Завдання

Використовуючи малюнок у підручнику, опишіть зовнішній вигляд феодального замку та дайте відповідь на запитання.

1. Для чого будували замки?
2. Як змінювалось їх призначення?

Транспорт і шляхи сполучення

За допомогою карти атласа «Торгівля та ремесло країн Європи та Близького Сходу у X–XV ст.» виконайте завдання.

1. Назвіть місця найбільших ярмарків.
2. Назвіть найбільші торговельні союзи та міста, які до них входили.
3. Назвіть найбільші центри виробництва тканини, металевих виробів, суднобудування.
4. Назвіть основні напрямки перевезення товарів.
5. Що везли на ярмарки до Європи? Що вивозили з Європи на Схід?

Зброя та військове спорядження

«Мозковий штурм»

Учитель пропонує учням назвати рицарську зброю та складові обладунків (лати, каска, щит, спис, меч, кинджал, лук, сагайдак, бойовий кінь і стремена).

Одяг і прикраси. Їжа та напої

Робота в групах

- *1-а група.* Опрацюйте відповідний матеріал підручника і порівняйте одяг та прикраси за часів Середньовіччя та античності.
- *2-а група.* Опрацюйте відповідний матеріал підручника і порівняйте їжу та напої Середньовіччя та античності.

IV. Закріплення знань учнів

1. Назвіть характерні ознаки розвитку сільського господарства доби у середні віки.
2. Назвіть основні винаходи в техніці?
3. Яким транспортом користувалися середньовічні жителі Європи?
4. Яку зброю та яке військове спорядження використовував середньовічний воїн?

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний параграф підручника.
2. Підготуватися до узагальнення за темою «Народження середньовічного світу».
3. Підготувати 5 запитань за матеріалом теми.

**УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ ЗА ТЕМОЮ:
«НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ,
ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: повторити й узагальнити матеріал теми; розвивати в учнів уміння аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, визначати їхню суть, причини та значення, давати характеристику історичним діячам, працювати з джерелами інформації, висловлювати власну точку зору щодо тих чи інших історичних явищ і подій; сприяти появі в учнів зацікавленості до історичних подій.

Тип уроку: урок систематизації та узагальнення знань.

Обладнання: підручники, картки із завданнями, кросворди.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Мотивація діяльності учнів

III. Основна частина

Гра «Вгадай героя»

Учитель зачитує невеликі характеристики осіб, біографічні дані; учні вгадують особу.

1. Останній римський полководець, переможець Аттіли у битві при Каталаунських полях, вважався останнім захисником Римської імперії. (*Аецій*)
2. Майордом франків, фактичний глава держави. У 732 р. розбив арабів при Пуатьє. Здійснив військову реформу. (*Карл Мартелл*)
3. Король франків, був при владі майже 50 років. Проводив активну завойовницьку політику. Покровитель науки та освіти. У 800 р. дістав титул імператора Франкської держави. (*Карл Великий*)
4. У 486 р. став вождем франків і розгромив військо римського намісника у битві при Суассоні, а у 500 р. він став королем. За його правління було ухвалено письмову збірку законів «Салічна правда» та запроваджено як державну релігію християнство. (*Хлодвіг*)

Гра «Історичне фехтування»

Учні по черзі ставлять одне одному питання. Якщо один з учнів не відповів, учитель передає хід іншому.

Історичний диктант

Учні мають дати визначення понять: «Середньовіччя», «міграція», «стани», «становна монархія», «феодальна роздробленість», «цех», «ремесло».

Перевірка хронологічних умінь

Учитель по черзі показує на картках дати, а учні називають події.

- 498 р. (*утворення Франкської держави*);
- 500 р. (*хрещення Хлодвіга*);
- 732 р. (*битва при Пуатьє*);
- 800 р. (*Карл Великий отримав титул імператора*);
- 843 р. (*Верденський договір*).

Розв'язання кросворда

Учитель кожній парі учнів дає кросворд, якій їм потрібно розв'язати.

У цьому кросворді остання літера попереднього слова є першою літерою наступного слова.

Зразок кросворда

1									
					12	13	16	17	
		5	9						
2	4								
			8	10					21
		6			11	14	15	18	
3			7					19	20

1. Земельний наділ, який отримували воїни за службу у війську. (*Феод*)
2. Кількаповерхова кам'яна вежа у замку феодала. (*Донжон*)
3. Держава, на території якої зародилося магдебурзьке право. (*Німеччина*)
4. Середньовічна зброя. (*Арбалет*)
5. Гарантований прибуток, який давав священику феодал. (*Титул*)
6. Людина, яка дає гроші в борг під великі відсотки. (*Лихвар*)
7. Знатний воїн часів Середньовіччя. (*Рицар*)
8. Місто, яке у 455 р. захопили вандала. (*Рим*)
9. Управитель королівським двором у франків. (*Майордом*)
10. До якої династії належали перші королі франків? (*Меровінгіви*)
11. «Васал мого __ — не мій васал». А чий? (*Васала*)
12. Титул французького католицького священика. (*Абат*)
13. Змагання рицарів. (*Турнір*)
14. Німецький парламент. (*Рейхстаг*)
15. Титул вищого дворянства. (*Герцог*)
16. Дворянський титул, середній між герцогом і бароном. (*Граф*)
17. Власник земельного наділу. (*Феодал*)
18. Середньовічна зброя. (*Лук*)
19. Ім'я першого імператора франків. (*Карл*)
20. Ім'я онука Карла Великого. (*Лотар*)
21. Останній імператор Західної Римської імперії Августул __ . (*Ромул*)

IV. Підбиття підсумків

V. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання, повторити терміни та поняття.

**ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ:
«НАРОДЖЕННЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СВІТУ,
ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РОЗВИТКУ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: перевірити рівень загальноосвітньої підготовки учнів із вивчених тем згідно з критеріями програми: рівень теоретичних знань дат, фактів, подій, понять та їх розуміння й використання; перевірити рівень набутих умінь і сформованих навичок роботи з історичною картою, опису й порівняння історичних подій та явищ; оцінити рівень навчальних досягнень учнів з вивчених тем відповідно до державних вимог і мети уроків.

Тип уроку: контролю та перевірки знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оцінювання та перевірка знань учнів

Завдання 1

Вибрати одну правильну відповідь.

1. Великим переселенням народів називають:
 - А відкриття нових земель;
 - Б завоювання германських племен під тиском гунів; +
 - В вторгнення арабів на територію Європи.
2. Королівство франків виникло на території:
 - А Галлії; +
 - Б Італії;
 - В Північної Африки.
3. У 486 р. у битві біля міста Суассон франки розгромили:
 - А гунів;
 - Б арабів;
 - В римлян. +
4. Головним міністром Франкської держави був:
 - А майордом; +
 - Б ерц-герцог;
 - В граф.
5. Представник короля в будь-якому регіоні королівства мав право збирати податки, командував місцевим військом, виконував судові функції.
 - А Майордом;
 - Б маркграф;
 - В граф. +
6. Грошовий штраф за «Салічною правдою»:
 - А вергельд;
 - Б салід; +
 - В божий суд.
7. Хто з представників династії Меровінгів мав прізвисько Короткий?
 - А Хільдерік III;
 - Б Хлодвіг;
 - В Піпін. +
8. Карл Великий був проголошений імператором:
 - А 756 р.;
 - Б 768 р.;
 - В 800 р. +

9. Держава, що базується на одноосібній владі, — це ___ :
- А комуна;
 - Б республіка;
 - В монархія. +

Завдання 2

1. Установіть відповідність між поняттями та їхніми визначеннями.

1	Держава	А	форма державного управління, за якої влада належить одній людині — королю
2	монархія	Б	надання великим землевласникам владних повноважень над певною територією
3	імунітет	В	порядок, що склався в середні віки, за яким король для вирішення найважливіших питань скликав представників станів
4	феодална роздробленість	Г	особлива форма політичної влади, що існувала в соціально неоднорідному суспільстві
5	станово-представницька монархія	Д	період в історії середньовічної Європи, якому був притаманний поділ держави на великі та дрібні феодалні володіння

Відповідь: 1 Г; 2 А; 3 Б; 4 Д; 5 В.

2. Установіть відповідність між поняттями та їхніми ознаками

А	Феодалізм	1	Земля — основне багатство;
		2	феодална залежність селян;
		3	основні групи населення феодали та залежні селяни;
		4	слабкість королівської влади;
		5	феодалні з'їзди;
		6	панування натурального господарства;
		7	король — перший серед рівних;
		8	розпад великої держави на ряд самостійних володінь
В	феодална роздробленість		

Відповідь: А 1, 2, 3, 6; Б 4, 5, 7, 8.

3. Установіть відповідність між датами і подіями:

А	498 р.	1	Битва при Пуатьє
Б	800 р.	2	Утворення Франкської держави
В	732 р.	3	Верденський договір
Г	843 р.	4	Карл Великий отримав титул імператора

Відповідь: А 2; Б 4, В 1; Г 3.

Завдання 3

1. Установіть хронологічну послідовність подій.

- А Виникнення Магдебурзького права;
- Б створення «Салічної правди»;
- В Карл Великий отримав титул імператора;
- Г поява середньовічних міст.

2. Установити хронологічну послідовність правління правителів у франків.

- А Карл Мартелл;
- Б Хлодвіг;
- В Карл Великий;
- Г Піпін Короткий.

Відповідь: 1 В, А, Г, Б; 2 Б, А, В, Г.

ТЕМА 2. РЕЛІГІЙНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ

УРОК 10

РЕЛІГІЯ ТА ЦЕРКВА В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ЄВРОПІ

Мета: дати уявлення про характерні ознаки середньовічного світогляду, місце і роль церкви в житті суспільства, з'ясувати причини розколу християнства; формувати в учнів толерантне ставлення до представників інших релігій.

Поняття: «церква», «церковний розкол», «патріарх», «папа римський», «кардинал», «єпископ», «ченці», «монастир».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. З курсу історії стародавнього світу пригадайте, де і коли виникло християнство.
2. Яким спочатку було ставлення до християнства в Римській імперії?
3. Коли та ким офіційно було дозволено вільно сповідувати християнство?
4. Яка книга була головною у християн?

III. Вивчення нового матеріалу

Християнська церква в середньовічному суспільстві

Робота з історичними текстами

Опрацювати текст і дати відповіді на запитання.

Ястребицька А. Л. Релігія та церква в житті середньовічного суспільства

Роль церкви в житті західноєвропейського середньовічного суспільства була насправді всеохопною: церква претендувала на те, щоб керувати суспільством. Проповідники, порівнюючи суспільство з людським тілом, називали священників головою й очами, знать — руками, а простолюд — ногами... Церква виконувала багато функцій, які пізніше стали належати державі. Церква очолила... рух проти феодалних воєн, за «Божий мир»... Церква дбала про бідних, хворих, сиріт і людей похилого віку. Вона контролювала освіту і виробництво книг...

1. Чому середньовічне суспільство називають християнським?
2. Що таке «божий мир»?
3. Якою була роль церкви в житті середньовічної Європи?

Християнство на початку Середньовіччя

Робота з підручником

Учні опрацюють п. 2 параграфа 7 (Ліхтей І. М., С. 90–92) та ілюстрацію (рис. 1 «Святий Августин») і дають відповіді на запитання.

1. Хто такий Августин Аврелій?
2. Завдяки якій своїй праці Августин став популярним?

КЛАС
ДАТА

Християнізація Європи. Церковний розкол 1054 р.

Робота з документом

Опрацювати документ і дати відповідь на запитання.

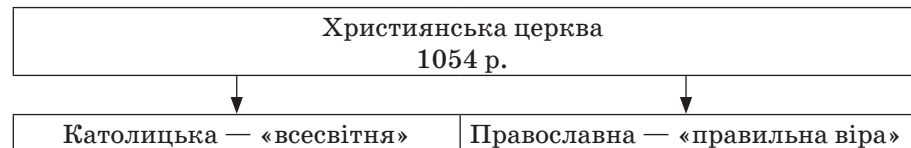
З капітулярію Карла Великого «Про області Саксонії»

...Хто вдереться до церкви силою, або візьме щось звідти силою або потай, або спалить саму церкву, — нехай буде покараний смертю... підлягає покаранню на смерть карі кожен, хто вб'є єпископа, пресвітера або диякона... хто з племені саксонського буде і далі уникати хрещення, не з'явиться для здійснення над ним цього таїнства, бажаючи залишатись в язичницькій вірі, — буде покараний на смерть.

1. Чим пояснюється сила і вплив церкви?
2. Як ви розумієте термін «християнізація»?
3. Якими шляхами вона відбувалася?

Розповідь учителя

Розповідь учителя про церковний розкол 1054 р., під час якої учні складають схему.

Робота з історичною картою

Учитель пропонує розглянути карту історичного атласа «Християнізація Європи. Церква в VI–XV ст.» і дати відповіді на питання.

1. Чи можна сказати, дивлячись на карту, що кордони церковного розколу повторюють кордони Східної та Західної Римської імперії?
2. Назвіть країни, населення яких сповідувало католицизм.
3. Назвіть країни, які прийняли православ'я.

IV. Узагальнення та систематизація знань

Історичний диктант

1. Розкол християнської церкви на католицьку і православну стався __ р.
2. Авіньйонський полон пап — __.
3. Папська держава утворилася __ р.
4. Коли відбувся шлях до Каносси Генріха IV?

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний параграф підручника.
2. Знайти в енциклопедичному словнику інформацію про середньовічні чернечі ордени: бенедиктинців, клунійців, цистеріанців, міноратів, домініканців.

ХРЕСТОВІ ПОХОДИ

КЛАС

ДАТА

Мета: з'ясувати причини, хід та результати хрестових походів, охарактеризувати діяльність католицьких чернецьких орденів, суть єретичних рухів; продовжити формування навичок самостійної роботи з підручником.

Поняття: «інквізиція», «єресь», «аутодафе», «целібат», «схизма».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку**II. Актуалізація знань учнів**

1. Яка подія сталася у християнстві 1054 р.?
2. Назвіть світові релігії, що існували в XI ст. ?
3. Яким було ставлення до мирського життя у середні віки?
4. Розкрийте роль церкви в житті середньовічної людини?
5. На які стани поділялося середньовічне суспільство?

III. Вивчення нового матеріалу**Хрестові походи***Рольова гра*

Учитель пропонує учням розбитися на групи, що представляють селян, лицарів, городян, купців, сеньйорів. Користуючись текстом підручника або додатковим матеріалом, учні повинні пояснити, чому вони вирушили у хрестовий похід. Під час презентації учні заповнюють таблицю «Мета хрестових походів».

Учасники хрестових походів	Мета учасників хрестових походів
Спільна мета	
Звільнити Гроб Господень з рук невірних	
Відмінності	
Селяни	Позбутися феодалної залежності та отримати землю
Лицарі	Збагатитися за рахунок пограбування завойованих країн
Сеньйори	Заснувати на завойованих землях нові держави; отримати більше підданих
Купці	Отримати нові багатства за рахунок розширення торгівлі з іншими країнами.
Духівництво	Розширити сферу впливу католицької церкви

Робота з таблицею

За допомогою карт історичного атласа «Перший, другий і третій хрестові походи (1096–1192)», «Держави хрестоносців» і «Четвертий–восьмий хрестові походи (1202–1291)» і тексту підручника учні складають хронологічну таблицю «Хрестові походи».

Подія	Дата	Учасники	Результат	Значення

Чернечі ордени. Папство у XII–XIII ст.

Повідомлення учнів про чернечі ордени бенедиктинців, клонійців, цистеріанців, міноратів, домініканців.

Єресі та інквізиція

Робота в групах

Учитель ділить клас на дві групи, пропонує опрацювати відповідний текст підручника (Ліхтей І. М., С. 103–104; Подоляк Н. Г., С. 82–83; Крижанівський О. П., С. 93–94) та виконати завдання в групі.

- *1-а група.* З'ясуйте, хто такі вальденси і якою була мета їхньої діяльності.
- *2-а група.* З'ясуйте, хто такі катари і якою була мета їхньої діяльності.

Отриману інформацію учні заносять до таблиці.

Назва	Катари (альбігойці)	Вальденси
Склад учасників руху		
Походження назви руху		
Погляди учасників руху		
Доля представників руху		

Робота над поняттями

Учні заносять до зошита визначення понять.

Єресь — релігійне вчення, що заперечує основні положення церкви та її організаційні форми.

Єретик — послідовник єресі.

Інквізиція — церковний суд у справах єретиків.

Аутодафе — спалення єретика на вогнищі.

Церква в XIV–XV ст.

Метод «Мозковий штурм»

Учитель пропонує учням, використовуючи матеріал попереднього уроку, порівняти становище й визначити, яким чином змінилося становище церкви у XIV–XV ст. порівняно з V–XI ст.

IV. Закріплення знань учнів

Варіант 1. «Кросворд»

Учитель пропонує учням розбитися на групи та скласти кросворди за матеріалами уроку. Кросворд повинен містити не менше 8 слів. По закінченні роботи учні обмінюються своїми роботами та переходять до розв'язання кросвордів інших груп.

Варіант 2. «Історичне фехтування»

Учні складають 6 питань за матеріалом уроку, а потім ставлять їх одне одному.

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний параграф підручника.
2. За текстом підручника скласти таблицю «Наслідки хрестових походів».
3. Індивідуальні завдання учням: підготувати повідомлення про середньовічні школи та університети.

СЕРЕДНЬОВІЧНА НАУКА ТА ОСВІТА

КЛАС

ДАТА

Мета: дати уявлення про стан освіти і науки в період раннього Середньовіччя, вплив церкви на розвиток культури; охарактеризувати видатні постаті Карла Великого, Алкуїна, Абельяра, Фоми Аквінського та їх внесок у розвиток світової культури.

Поняття: «каролінгське відродження», «теологія», «схоластика», «алхімія».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

Поки учитель вибірково перевіряє таблицю «Наслідки хрестових походів», учні працюють з тестами.

1. Центром катарів у Франції стає місто:

- А Авіньйон;
- Б Альбі; +
- В Ліон;
- Г Орлеан.

2. «Авіньйонський полон» папи пов'язаний з ___ :

- А німецьким імператором Генріхом IV;
- Б англійським королем Річардом Левове Серце;
- В французьким королем Філіппом IV; +
- Г німецьким імператором Фрідріхом Барбаросою.

3. Церковний розкол (схизма) стався в:

- А 354 р.
- Б 1054 р. +
- В 1122 р.
- Г 1274 р.

4. Встановіть відповідність.

1. Єресь	А	Купівля і продаж церковних посад або церковного стану
2. схизма	Б	порядок обрання кардиналами папи
3. інквізиція	В	релігійне вчення, що заперечує засади та організаційні форми панівної церкви
4. конклав	Г	церковний розкол
5. симонія	Д	спеціальний суд у справах ересі

Відповідь: 1 В; 4 Б; 3 Д; 2 Г; 5 А.

III. Вивчення нового матеріалу

Культура на початку Середньовіччя

Запитання

- Користуючись набутими знаннями, пригадайте, як італійські мислителі назвали «середні віки». (*Темними віками*).
- Чому саме так охарактеризували середні віки? (*Тому що для італійських мислителів Середньовіччя було епохою занепаду, коли панували варварство й насильство, релігійна нетерпимість і нещасття, страх і злиденність, криваві війни й катування*.)

Проблемне завдання

Чи дійсно назва «темні віки» відповідає середнім вікам? (Наприкінці уроку учні повинні висловити свою думку, використовуючи метод «Прес».)

Школи та університети

Повідомлення учнів про середньовічні школи та університети.

Запитання

1. Хто і чого навчався в середньовічних школах?
2. Хто були викладачами шкіл?
3. Коли і де виникли найдавніші університети?
4. У чому полягала відмінність у навчанні тогочасних студентів?

Зародження дослідного знання, алхімія

Робота з підручником

Опрацювати підручник (Ліхтей І. М., С.111–112; Подоляк Н. Г., С. 162–163; Крижанівський О. П., С. 102–104) та на основі отриманої інформації скласти таблицю «Наука доби Середньовіччя».

Пропонований варіант таблиці

Дослідники	Досягнення
Роджер Бекон	Намагався створити мікроскоп і телескоп, пояснив походження веселки. Стверджував, що можна побудувати саморухомі судна і вози, зробити апарати, які літали б у повітрі і рухалися б під водою
Марко Поло	Здійснив подорож у Китай і Центральну Азію. Свої враження він виклав у «Книзі», яка впродовж всього Середньовіччя залишалась найулюбленишим різновидом читання європейців
Йоган Гутенберг	Винахідник книгодрукування
Роджер Бекон	Алхімік, астролог; метою науки, вважав він, є дослідження природи й служіння людям

IV. Закріплення знань учнів

Учитель повертається до проблемного завдання, яке було поставлене на початку уроку.

Проблемне завдання

Чи дійсно поняття «темні віки» відповідає середнім вікам? (Учні мають висловити свою думку, використовуючи метод «Прес».)

Запитання для бесіди

1. Яку роль відігравала освіта в житті середньовічного суспільства?
2. Де і як здобували освіту?
3. Яким був стан наукових знань? Як він змінювався?
4. Назвіть визначні постаті європейської культури.

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідні параграфи підручника.
2. Індивідуальні завдання: підготувати повідомлення про Франсуа Віньйона, Данте Аліг'єрі, Бертрана де Борна, Франческо Петрарку, Джованні Боккаччо.

СЕРЕДНЬОВІЧНА КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

КЛАС

ДАТА

Мета: дати уявлення про рівень розвитку культури раннього Середньовіччя, її особливості та характерні ознаки; навчити розрізняти візантійський та готичний архітектурні стилі; порівнювати рицарську та міську культуру; тлумачити терміни «Відродження» та «гуманізм».

Поняття: «епос», «рицарський роман», «романський та готичний стилі».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

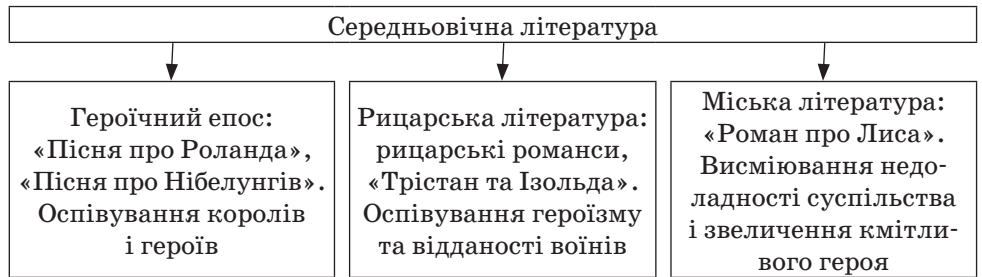
I. Організаційна частина уроку**II. Актуалізація знань учнів***Тестові завдання*

- Період, коли відродився інтерес до античної культури за часів Карла Великого, називався:
 - «каролінгське відродження»; +
 - гуманізм;
 - Ренесанс.
- Перші університети виникли у :
 - IX ст.;
 - XIII ст.;
 - XII ст. +
- Ваганти — це ___ :
 - мандрівні студенти; +
 - студенти, яких виключили з університету;
 - студенти, що залишилися на повторний курс навчання.
- Здатність правильно, послідовно мислити називається ___ :
 - філософія;
 - риторика;
 - логіка. +
- Хто із середньовічних учених був прихильником експериментального пізнання світу?
 - Йоган Гутенберг;
 - Фома Аквінський.
 - Роджер Бекон. +
- Учених, які вважали, що джерелом будь-якого знання є розум, називали ___ :
 - схоласти; +
 - алхіміки;
 - альбігойці.

III. Вивчення нового матеріалу**Героїчний епос. Рицарська культура. Міська культура***«Спільний проект»*

Учні з'ясовують основні напрямки середньовічної літератури і на дошці будують схему «Жанри середньовічної літератури», використовуючи текст підручника (Ліхтей І. М., С.113–114, Подоляк Н. Г., С. 164–165; Крижанівський О. П., С. 105–108).

- 1-а група. Героїчний епос.
- 2-а група. Рицарська література.
- 3-я група. Міська література.

Архітектура і мистецтво

Робота з підручником

Учні мають прочитати текст підручника про архітектурні стилі Середньовіччя, розглянути ілюстрації та заповнити таблицю «Архітектура в середні віки».

Пропонований варіант таблиці

Питання для порівняння	Романський стиль	Готичний стиль
Час	X–XII ст.	XIII ст.
Особливості архітектури	Наслідування римських споруд. Масивні стіни, важка напівкругла споруда, вузькі вікна	Легкі ажурні споруди. Велика кількість шпилів і башточок. Стрілчасті вікна та арки
Внутрішнє вбрання	Фрески, рельєфи, скульптури святих. Скульптори вважали, що їх головна задача показати міць духу	Велика кількість вітражів. Більш реалістична скульптура
Пам'ятники архітектури	Романська церква в Італії	Собор у Реймсі (Франція XIII ст.). Шартрський собор

Ранній гуманізм і Відродження

Робота з підручником

Опрацюйте текст підручника і на основі отриманої інформації складіть таблицю «Діячі раннього Відродження».

Пропонований варіант таблиці

Ім'я	Роки життя	Твори	Внесок у мистецтво
Франческо Петрарка	1304–1374	«Книга пісень»	Відродження античної традиції віршування
Джованні Бокаччо	1313–1375	«Декамерон»	Головна ідея твору: людина — господар своєї долі і земного світу
Донателло	1386–1466	«Статуя Давида»	Відродження скульптурних традицій античності
Данте Аліґ'єрі	1265–1321	«Божественна комедія»	Твір написаний італійською мовою. Значна увага приділяється переживанням людини

IV. Закріплення знань учнів

1. Які жанри літератури існували? На кого вони були орієнтовані?
2. Що являє собою готичний стиль?
3. Чому саме він став уособленням Середньовіччя?

V. Домашнє завдання

1. Опрацювати відповідний параграф підручника.
2. Підготувати до уроку узагальнення по 5 запитань за матеріалом теми.

**УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА ТЕМОЮ
«РЕЛІГІЙНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: повторити й узагальнити матеріал теми; розвивати в учнів вміння аналізувати та узагальнювати історичні явища та події, визначати їхню суть, причини та значення, давати характеристику історичним діячам, працювати з джерелами інформації, висловлювати власну точку зору щодо тих чи інших історичних явищ і подій; формувати в учнів зацікавлення історією.

Тип уроку: урок систематизації та узагальнення знань.

Обладнання: підручник, картки із завданнями, кросворди.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

Методичні рекомендації

Урок проходить у вигляді змагання трьох команд. На початку уроку вчитель об'єднує учнів у три групи, у кожній з яких визначається капітан.

II. Основна частина уроку

Учніам пропонується шість конкурсних завдань.

Завдання 1

Запрошуються по одному представнику від кожної команди, яким пропонується запитання. На дошку вчитель вивішує плакат з «полем бою».

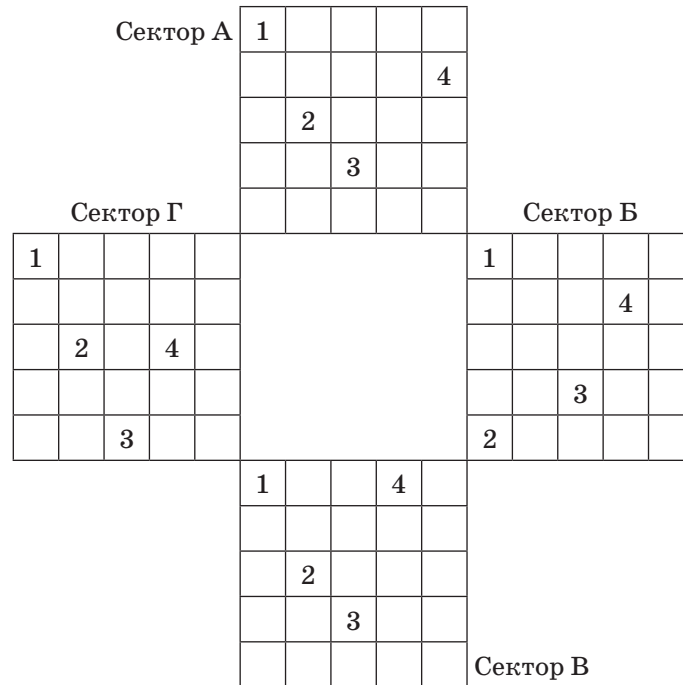
Учитель по черзі ставить запитання трьом учасникам гри. Час на обмірковування не надається. Якщо учень дає правильну відповідь, то він має право поставити в клітинку на полі бою свій знак. Завдання гравців — скласти ряд своїх знаків по горизонталі, вертикалі чи діагоналі.

Запитання

1. Коли і де виникло християнство?
2. Яким спочатку було ставлення до християнства в Римській імперії?
3. Яка книга була головною для християн?
4. Що таке «схизма»?
5. Якого року відбувся розкол християнства на католицьку й православну церкви?
6. На які дві групи поділялося духовенство?
7. Назва титулу глави православної церкви.
8. Назва титулу глави католицької церкви.
9. Як називався збір кардиналів, що обирав папу римського?

Завдання 2. Розв'яжіть кросворд

Кожна команда отримує кросворд (у всіх команд він однаковий), який їм необхідно розв'язати. Для виконання цього завдання надається 5 хв. За кожне правильно відгадане слово команда отримує 1 бал.

Сектор А

1. «Родоначалник, основоположник». (*Патріарх*)
2. Король франків, який прийняв християнство. (*Хлодвіг*)
3. Винахідник книгодрукування. (*Гутенберг*)
4. Назва племен, від яких походить назва готичного стилю. (*Готи*)

Сектор Б

1. Папа Римський, який закликав до хрестових походів. (*Урбан*)
2. Німецько-скандинавський героїчний епос «Пісня про __» (*нібелунгів*).
3. Композитор, який використав легенду з п. 2 сектора Б у своїх творах. (*Вагнер*)
4. Французький епос «Пісня про __» (*Роланда*).

Сектор В

1. Засновник гуманізму в літературі Франческо __ (*Петрарка*).
2. Видатний італійський поет Данте __ (*Аліг'єрі*).
3. «Трістан та __» (*Ізольда*).
4. Видатний середньовічний філософ П'єр __ (*Абеляр*).

Сектор Г

1. Одне із семи вільних мистецтв. (*Риторика*)
2. Ібн-Сіна __ (*Авіценна*).
3. Житель Аравійського півострова. (*Араб*)
4. Автор книги «Декамерон». (*Боккаччо*)

III. Підбиття підсумків уроку

Разом із капітанами команд учитель виставляє учням оцінки за роботу на уроці. При цьому учні з команди-переможниці отримують оцінки на один бал вищі.

IV. Домашнє завдання

Підготуватися до тематичного оцінювання.

**ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМОЮ
«РЕЛІГІЙНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: перевірити рівень матеріалу теми згідно з критеріями програми: рівень теоретичних знань дат, фактів, подій, понять та їх розуміння й використання; визначити рівень набутих умінь і сформованих навичок роботи з історичною картою, опису й порівняння історичних подій та явищ; оцінити рівень навчальних досягнень учнів з вивчених тем відповідно до державних вимог і мети уроків.

Тип уроку: контролю та перевірки знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Основна частина уроку

Варіант 1

1. У перші століття нашої ери християнство поширилося по всій території Римської імперії.

А Так; Б ні; +

2. Виключіть зайве з логічного рядку. Свою відповідь поясніть.
Франческо Петрарка, Джованні Бокаччо, Данте Аліґ'єрі, *Августин Аврелій*.

3. Оберіть правильну відповідь.

Ініціатором першого хрестового походу був:

А Урбан II; +

Б Григорій VII;

В Іннокентій III.

4. Встановіть відповідність між поняттями та визначеннями.

А	Інвеститура	1	збори вищого духовенства
Б	понтіфікат	2	купівля і продаж церковних посад або духовного сану
В	анафема	3	призначення на духовні посади
Г	симонія	4	діяльність і час правління папи римського
		5	відлучення від церкви

Відповідь: 1 А; 2 Г; 4 Б; 5 В.

5. Встановіть відповідність між датами і подіями.

А	1054 р.	1	прийняття правила конклаву під час обрання пап
Б	1274 р.	2	початок Великої схизми
В	1378 р.	3	розкол церкви на православну і католицьку
Г	1309 р.	4	початок понтифікату Іннокентія III
		5	Авіньйонський полон пап

Відповідь: 1 Б; 2 В; 3 А; 5 Г.

6. Визначте особу за описом.

Учений-богослов, який відіграв видатну роль в оформленні християнства та церкви. Його праця «Сповідь» стала духовним дороговказом для християн середньовічної Європи. Був визнаний святим й отримав ім'я Августин Блаженний. (*Августин Аврелій*)

7. Поставте події в хронологічному порядку.

А Захоплення хрестоносцями Константинополя;

Б «дитячий хрестовий похід»;

В заклик папи Урбана II до хрестового походу.

Відповідь: В, А, Б.

8. Виправте помилки в тексті.
У 1270 р. розпочалися хрестові походи. Папа Іоанн II закликав до хрестового походу проти язичників, що живуть напроти Балтійського моря. У цьому поході взяли участь королі європейських країн та руські князі.
9. Складіть промову еретика, який виступає проти зловживань католицької церкви.

Варіант 2

1. Оцініть твердження.
У XIII ст. в європейській архітектурі набуває поширення романський стиль.
А Так; Б ні. +
2. Виключіть зайве з логічного рядка. Свою відповідь поясніть.
Фрідріх I Барбаросса, Іоанн Безземельний, Річард I Левове Серце, Філіпп II Август.
3. Встановіть відповідність між визначенням та поняттям.

А	Єретики	1	духовна особа в католицькій церкві, наступна після папи
Б	інквізиція	2	папська грамота про прощення гріхів
В	індульгенція	3	церковний суд в католицькій церкві над єретиками
Г	кардинал	4	віруючі, які виступали з критикою церкви і папи
		5	податок на користь церкви

Відповідь: 1 Г; 2 В; 3 Б; 4 А.

4. Визначте особу за описом.
Видатний середньовічний вчений. З дитинства виявляв потяг до наук. Здобув гарну освіту і в Парижі відкрив власну школу, де викладав логіку і богослов'я. Був звинувачений в ересі за вільнодумство. Його книги були спалені. Він став ченцем. Свої поневіряння описав в автобіографічному творі «Історія моїх страждань». (*П'єр Абеляр*)
5. Співвіднесіть імена видатних діячів середньовічної культури в галузі науки та освіти з їхніми справами.

А	Марко Поло	1	винахідник книгодрукування
Б	Йоганн Гутенберг	2	італійський вчений та письменник. Автор книги «Декамерон»
В	Джованні Боккаччо	3	венеціанський купець і мандрівник, тривалий час жив у Китаї

Відповідь: 1 Б; 2 В; 3 А.

6. Складіть речення, використовуючи запропоновані слова.
Католицька церква, єретики, боротьба, багатства, переслідування, інквізиція.
7. Дайте визначення поняття.
Схизма — це __ .
8. Оберіть правильну відповідь.
Єресь — це __ .
А релігійна течія, що відхиляється від офіційної церковної доктрини в галузі догматизму і культу; +
Б спотворені релігійні вчення;
В вид тілесного покарання.
9. Складіть розповідь від імені хрестоносця про захоплення Єрусалима.

ТЕМА 3. ЄВРОПА. ВІЗАНТІЯ. АРАБСЬКИЙ СВІТ

УРОК 16

ВІЗАНТІЙСЬКА ІМПЕРІЯ

КЛАС
ДАТА

Мета: познайомити учнів з історією Візантії, внутрішньою та зовнішньою політикою Юстиніана, визначити рівень розвитку культури та вплив Візантії на історію слов'янських народів, у тому числі Київської Русі.

Поняття: «іконоборство», «імперія», «повстання Ніка».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Яка подія сталася в Римській імперії у 330 р.? (*Римський імператор Костянтин переніс столицю імперії до колишньої грецької колонії Візантія.*)
2. Яка подія сталася у 395 р.? (*Римська імперія розділилася на Західну і Східну.*)
3. Покажіть на карті території Західної і Східної Римської імперій.

III. Вивчення нового матеріалу

Народження Візантії

Розповідь учителя

Розповідь учителя про утворення та розвиток Візантії у IV–XIV ст., показуючи на карті, як змінювалася територія імперії протягом цього часу.

Робота з картою

Учитель ділить клас на дві групи та пропонує виконати завдання.

- *1-а група.* Отримує контурне зображення, наперед підготовлене вчителем, на якому група повинна намалювати «Великий шовковий шлях». Поміркуйте, хто та що могли перевозити цим шляхом.
- *2-а група.* За допомогою карти історичного атласа «Візантія та слов'яни у VII–IX ст.» та «Візантія та слов'яни у X–XI ст.» визначте, які країни поєднував торговий шлях «з варяг у греки». Подумайте, хто і що перевозили цим шляхом.

Запитання

1. Чому Візантію називають Другою Римською імперією?
2. Наскільки точним є це твердження?

Правління Юстиніана

Робота з підручником

- *1-а група.* Опрацюйте відповідний пункт параграфа підручника та складіть план відповіді до запитання «Внутрішня політика Юстиніана».
- *2-а група.* Опрацюйте відповідний пункт параграфа підручника та складіть план відповіді до запитання «Зовнішня політика Юстиніана».
- *3-я група.* Опрацюйте відповідний пункт параграфа підручника та складіть план відповіді до запитання «Імператор Юстиніан».

Підсумки роботи учні стисло заносять до зошита в таблицю «Зовнішня та внутрішня політика за Юстиніана».

Пропонований варіант таблиці

Внутрішня політика	Зовнішня політика
Створив Кодекс Юстиніана. Велике значення приділяв розвитку культури, розгорнув широке будівництво (храм Святої Софії)	Розгромив вандалів у Північній Африці, вестготів. Приєднав Південну Іспанію, Італію

Візантія в VII–XI ст. Іконоборство

Робота над поняттям

Іконоборство — рух проти вшанування ікон.

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С.131–133; Подоляк Н. Г., С. 92 –94; Крижанівський О. П., С. 121–123) і дайте відповідь на запитання.

1. З ким доводилося воювати Візантії?
2. Хто і де заснував Болгарську державу?
3. Чому імператора Василя II (976–1025 рр.) назвали Болгаробойцем.

Візантія в XII–XV ст.

Учитель розповідає про боротьбу Візантії з турками-сельджуками, про захоплення в 1203 р. Константинополя хрестоносцями та остаточне падіння імперії в 1453 р. після захоплення турками на чолі з Мехмедом II.

Візантійське суспільство, державне управління

Розповідь учителя супроводжується роботою зі схемою.

Запитання

1. Яким чином Юстиніан вирішив проблему управління централізованою державою?
2. У чому полягало значення законодавчої діяльності Юстиніана?

Культура Візантії

Робота в групах

Опрацювавши текст підручника учні готують повідомлення:

- 1-а група. «У Візантійській школі».
- 2-а група. «Досягнення науки Візантії».
- 3-я група. «Мистецтво у Візантії».

Групи презентують свої повідомлення.

IV. Узагальнення та систематизація знань

Метод «Шапка питань»

Учні на листочках записують по два питання, листочки перемішуються в спеціальній шапці, учень має відповісти на питання, яке йому дісталось.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний матеріал підручника.

АРАБСЬКИЙ ХАЛІФАТ

КЛАС
ДАТА

Мета: ознайомити учнів з історією виникнення ісламу та процесом утворення Арабського халіфату, особливостями життя арабів; вдосконалювати навички складання схем, роботи в групах, аналізувати історичну інформацію; виховувати повагу до представників інших релігій.

Поняття: «іслам», «халіфат», «мусульмани».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

Тестові завдання

- Римська імперія була поділена на Західну і Східну:
 - А 330 р.;
 - Б 395 р.; +
 - В 410 р.
- Правитель Візантійської імперії іменувався грецькою __ :
 - А цезар;
 - Б конунг;
 - В василевс. +
- Державною мовою у Візантії у VII–VIII ст. була:
 - А грецька; +
 - Б латина;
 - В арабська.
- До складу Візантії не входили:
 - А Мала Азія;
 - Б Британські острови; +
 - В Балканський півострів.
- Імператор Юстиніан володарював у:
 - А 527–562 рр.; +
 - Б 500–538 рр.;
 - В 538–576 рр.

III. Вивчення нового матеріалу

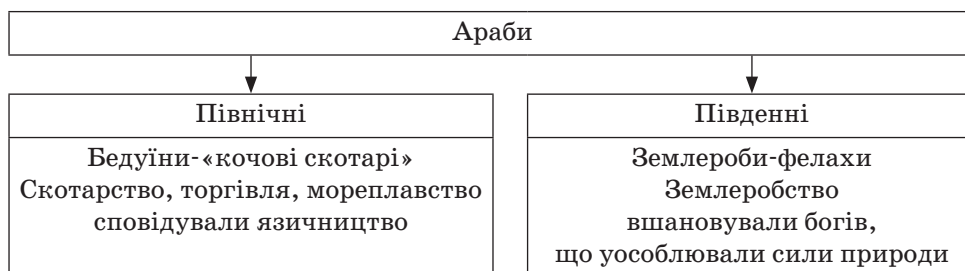
Утворення Арабського халіфату

Робота з картою

Учитель пропонує розглянути карту «Арабські завоювання в VII–IX ст. Утворення халіфату» і дати відповіді на запитання.

- Якими, на вашу думку, були природно-кліматичні особливості Аравійського півострова?
- Як впливали природно-кліматичні умови на заняття населення?

Під час обговорення учитель разом з учнями складає схему:

Мухаммед і виникнення ісламу

Робота з історичними джерелами

Ознайомитися з хасидами (висловлювання і настанови) пророка Мухаммеда і дати відповіді на запитання.

- Задоволення від невеликого — невичерпне багатство.
 - Сухість очей — ознака жорстокого серця.
 - Приязність до людей — половина розуму.
 - Шукай знання навіть у Китаї, прагнення знань — обов'язок кожного мусульманина і мусульманки.
 - Кожен, хто загинув, захищаючи своє майно, — святий мученик.
1. Дайте оцінку настановам Мухаммеда.
 2. Чи містять вони норми, яким повинні наслідувати люди незалежно від їхніх релігійних переконань?

Об'єднання арабів. Халіфат за Омейядів і Аббасидів

Робота з картою

Учитель пропонує розглянути карту «Арабські завоювання в VII–IX ст. Утворення халіфату», виконати завдання і дати відповіді на запитання:

1. Покажіть територію Арабської держави за часів Мухаммеда.
2. З якою могутньою державою межувала держава арабів?
3. Укажіть напрями завойовницьких походів арабів.
4. За часів правління якої династії територія Арабського халіфату збільшується у декілька разів?
5. Назвіть найбільш визначні битви?
6. Пригадайте, чим закінчилася битва при Пуатьє у 732 р.

Культура арабського світу

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С.147–151; Подольак Н. Г., С. 102–104; Крижанівський О. П., С. 140–141) і дати відповідь на запитання.

1. Як формувалася арабська культура?
2. Чому арабів вважають спадкоємцями античної культури?
3. Які відмінності мусульманської та європейської культур?

Завдання

На основі отриманої інформації складіть таблицю «Діячі арабської культури».

Ім'я	Внесок у культуру
Аль-Біруні	Висловив припущення, що земля обертається навколо сонця
Ібн-Сіна	Розробив медичну систему, якою Схід і Західна Європа користувалися впродовж шести століть
Фірдоусі	Склав поему «Шах-наме» («Книга царів»), присвячену подвигам легендарних героїв

IV. Узагальнення та систематизація знань

Поставити знак «+» біля правильних тверджень чи знак «-» біля неправильних.

1. Найбільше значення для торгівлі мали для арабів караванні шляхи. (+)
2. Релігійним центром до ісламської Аравії було місто Кааба. (-)
3. Засновник ісламу — Мухаммед. (+)

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

УРОК 18
СКАНДИНАВІЯ

КЛАС
ДАТА

Мета: дати уявлення про вікінгів, ознайомити з процесом утворення Датського, Шведського, Норвезького королівств, культурою та віруваннями скандинавських народів; визначити вплив походів вікінгів на історію європейських держав; формувати шанобливе ставлення до історії інших народів.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Назвіть основні заняття населення Аравійського півострова.
2. Назвіть основні засади ісламу. Чим вони відрізнялися від християнства?
3. Які країни входили до складу Арабського халіфату?
4. Що стало причиною розпаду Арабського халіфату?
5. Назвіть основних діячів ісламської культури.

III. Вивчення нового матеріалу

Нормани

Робота з картою атласа

Розгляньте карту атласа «Європа у IX–XI ст. Походи норманів» і дайте відповіді на запитання.

1. Охарактеризуйте географічно-кліматичні умови Скандинавії?
2. Які види господарювання можливі за таких умов?

Метод «Мозковий штурм»

У чому полягали причини завойовницьких походів вікінгів?

Походи вікінгів

Кораблі вікінгів

Вікінги вміли будувати чудові кораблі, обладнані веслами й вітрилами. Це були невеликі дерев'яні судна, що вмщали по 40–60 чоловік, проте настільки міцні, що витримували навіть далекі морські походи. Великий корабель містив 42 пари весел, кожним веслом гребло 2 чоловік. Ці кораблі називали «дракарами». Вікінги давали своїм кораблям такі імена, як «Ворон вітру», «Бик, що мчить океаном», «Довгий змія». Дракари були швидкохідні та маневрені. Їхній ніс та корма були високими і вузькими, це дозволяло їм, не розвертаючись, плисти кормою вперед у вузьких протоках.

Носи своїх кораблів вікінги прикрашали пташиними дзьобами або драконовими головами, щоб лякати ворогів. Для цього ж вони носили рогаті шоломи, а кидаючись у битву, голосно виспівували войовничі пісні.

Набіги норманів.

Уривок з літопису абатства св. Петра Шартрського

Але, свого часу припливши з-за моря на кораблях з пташиними дзьобами, язичницький народ майже всю місцевість жорстоко голим

мечем спустошив, святі місця розорив і всепожираючому полум'ю віддав; міста захопив, зрівнявши із землею, християн же або залізом знищив, або захоплених у полон продав у вічне рабство. До того дійшло шаленство цих язичників, що на веслах піднялися вони річкою Сіною, підійшовши до міста Шартр, всю округу пройшовши, розорили та знелюднили.

Запитання

1. Опишіть зброю вікінга, його бойовий корабель.
2. Згадайте, що спонукало скандинавські народи до завоювань.
3. Складіть розповідь про життя вікінга.

Учитель використовуючи схему зображену на дошці розповідає про морські походи вікінгів.

Орієнтовна схема

Робота з картою атласа

Розгляньте карту атласа «Британські острови у VII–XI ст.» та «Європа у IX–XI ст. Походи норманів» і дайте відповідь на питання: «Які території були завойовані норманами?»

Виникнення скандинавських держав

Завдання

На основі розповіді учителя та відповідного тексту підручника складіть таблицю «Утворення скандинавських держав».

Пропонований варіант таблиці

Назва держави	Ім'я короля	Дата утворення королівства
Данія	Гаральд Синьозубий	X ст.
Норвегія	Харальд Гарноволосий	IX ст.
Швеція	Олаф Шотконунг	XI ст.

Країни Скандинавії в XII–XIII ст.

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С.157–159; Подальк Н. Г., С. 113–114; Крижанівський О. П., С. 146–148) і дати відповіді на запитання.

- 1-а група. За допомогою тексту підручника визначте, що таке руни? Яких змін вони зазнали впродовж Середньовіччя?
- 2-а група. Визначте, яким був світ богів у скандинавів. Чи відокремлювали скандинави його від світу людей?

IV. Закріплення знань

1. Хто такі «нормани», або «вікінги»?
2. Якою була мета і наслідки походів норманів?
3. Який внесок зробили нормани в розвиток європейської середньовічної культури?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета: ознайомитись з процесом становлення централізованої держави у Франції; дослідити процес формування станової монархії, проаналізувати характерні ознаки французького парламенту, перебіг подій і наслідки Столітньої війни; давати оцінку історичним діячам.

Поняття: «парламент», «становою монархія», «Генеральні штати».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

Учитель перевіряє домашнє завдання у формі гри «Дерево знань». Наперед на великому аркуші готується малюнок дерева, до якого прикріплюються листочки-питання.

Питання для гри «Дерево знань»

1. На якому півострові проживали «північні люди»? (*Скандинавський півострів*)
2. Які моря омивають півострів? (*Балтійське, Баренцове, Північне*)
3. Назвіть основні заняття норманів? (*Мореплавання, рибальство, скотарство, мисливство*)
4. Як на Русі називали норманів? (*Варяги*)
5. Як називався торговий шлях зі Скандинавії до Візантії? («*З варяг у греки*»)
6. Які країни відкрили нормани? (*Ісландію, Гренландію, узбережжя Америки*)
7. На чому плавали нормани, який вигляд мали їхні кораблі? (*На дракарах, що мали дерев'яну безпалубну туру, весла і вітрила*)
8. Назвіть причини норманських завоювань? (*Суворий клімат, нестача родючих земель, військова здобич служила додатковим джерелом існування, переможені у міжусобних війнах вирушали у вигнання*)
9. Які держави були засновані норманами? (*Ісландія, герцогство Нормандія, Сицилійське королівство, держави в Ірландії та Англії*)
10. Що таке «руни»? (*Алфавіт скандинавських народів*)
11. Що таке саги? (*Цікаві оповіді про походи й битви, про богів і героїв*).

III. Вивчення нового матеріалу

Посилення королівської влади

Запитання

Яка доля спіткала імперію Карла Великого?

Робота з картою

Розгляньте карту атласа та назвіть герцогства, з яких складалася Франція. (*Нормандія, Аквітанія, Гасконь, Бургундія, графства Тулузьке, Шампань, Фландрія*)

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С.163–165; Подаляк Н. Г., С. 115–116; Крижанівський О. П., С. 151–152) і виконати завдання.

- 1-а група. Що сприяло посиленню королівської влади за часів правління династії Капетингів?
- 2-а група. Назвіть реформи, які здійснив король Людовик IX для зміцнення своєї держави і влади.

Правління Філіппа IV Красивого

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника, що стосується Філіппа IV, та визначити, що можна віднести до його перемог.

1. Метод «Прес». Починаючи словами «Я вважаю, що... можна віднести до успіхів Філіпа, тому що...»
2. Що таке Генеральні Штати?
3. Які стани до них входили?
4. Яка роль відводилася цьому органу?

Робота з поняттям

Генеральні штати — дорадчий орган при королі, який проіснував у Франції з 1302 до 1789 р.

Початок Столітньої війни

Робота з підручником

Учитель на дошці записує дати «1337–1453 рр.» та пропонує учням, звернувшись до підручника (Ліхтей І. М., С. 167–169; Подаляк Н. Г., С. 118–119; Крижанівський О. П., С. 155), з'ясувати:

1. Яка подія пов'язана з цими датами? (Столітня війна)
2. Звідки походить ця назва? (Вона тривала понад 100 років.)
3. Які країни брали участь у цій війні? (Англія та Франція)

Робота в парах

З'ясувати, осмислити та записати в зошит привід, причини війни у вигляді текстової схеми.

- 1-й учень. За 3 хв., користуючись текстом підручника (сторінки наведено вище), з'ясуйте причини Столітньої війни.
- 2-й учень. За 3 хв., користуючись текстом підручника (сторінки наведено вище), з'ясуйте привід до Столітньої війни.

По закінченні роботи з підручником учні по черзі переповідають одне одному зміст протягом двох хвилин. Той, хто слухає, має поставити не менше одного запитання й вислухати відповідь.

Учитель заслуховує одну пару і записує на дошці причини і привід до війни.

Причини війни	Привід до війни
Прагнення Англії повернути свої володіння, втрачені нею у XIII ст. (Нормандія і суміжні території). Прагнення Франції повернути Аквітанію і Гасконь, які перебували під владою Англії. Намагання обох держав приєднати багату Фландрію	По смерті синів Філіпа IV не залишилося прямих спадкоємців. Династичні претензії на французький престол з боку Англії

Робота з контурною картою

Учитель пропонує учням позначити в контурній карті головні битви на початковому етапі війни.

Народні повстання

Розповідь учителя

Учні слухають розповідь учителя і дають відповіді на запитання.

1. У чому виявився розгул народної стихії під час Жакерії?
2. Чого домагалися повсталі селяни?
3. Чому англійці і наваррці допомагали своїм ворогам французам-дворянам придушувати повсталих Жакерії?
4. Якими мотивами і методами керувалася знать у придушенні повстання?

Подвиг Жанни д'Арк

Робота в групах

1-а група. Опрацювати текст підручника й дати відповіді на запитання.

1. Яким чином Жанна д'Арк змогла переломити хід війни на користь французів?
2. Чому 19-річна селянська дівчина стала символом визвольної боротьби свого народу?

2-а група. Опрацювати текст підручника й дати відповіді на запитання.

1. Чому жителі Орлеана прозвали Жанну д'Арк Орлеанською дівою?
2. Чого варто вчитися у Жанни д'Арк?

3-я група. Опрацювати текст підручника й дати відповіді на запитання.

1. Коли було страчено Жанну д'Арк?
2. Хто такий дофін?
3. Чому король відмовився врятувати Жанну д'Арк?

Завершення Столітньої війни та об'єднання Франції

Метод «Мозковий штурм»

Учні, опрацювавши відповідний текст підручника, мають визначити головні підсумки війни. Учитель записує відповіді учнів на дошці.

IV. Закріплення знань учнів

1. Якими були причини Столітньої війни?
2. Чому вона тривала так довго?
3. Як вплинула війна на історію Франції та Англії?
4. Яку роль відіграла Жанна д'Арк в історії Франції?
5. Співвіднесіть питання та відповіді.

Питання	Відповідь
1. Які причини зумовили необхідність посилення королівської влади?	А На міста і лицарів, тому що вони були не здатні чинити опір своїм сеньйорам
2. На кого король спирався у боротьбі за об'єднання країни?	Б Міжусобні війни завдавали шкоди церковному господарству, тож священники були зацікавлені у встановленні порядку в країні

Питання	Відповідь
3 Які обставини зробили церкву союзником короля у справі зміцнення центральної влади?	В Міжусобні війни завдавали величезних збитків торгівлі й ремеслу. Міста підтримали короля у боротьбі з феодалною роздробленістю. Утримати у покорі особисто вільних селян власними силами дрібні та середні феодали були не здатні. Ця обставина примусила їх виступити на боці короля
4 Чому лицарі вважали за краще ставати безпосередніми васалами короля?	Г У результаті шлюбних зв'язків королі Англії ставали володарями земель своїх дружин
5 Який шлях обрали королі Франції, щоб об'єднати країну?	Д Вони йшли на службу до короля, який надавав їм пільги та встановлював платню
6 Яким чином англійські королі стали володарями величезних територій у Франції?	Е Він відібрав Нормандію в англійського короля Іоанна Безземельного. Пізніше на півночі Франції він відвоював й інші землі
7 Які англійські володіння були включені до королівського домену Філіппом II?	Ж Спочатку королі підпорядкували васалів свого домену, потім купували або захоплювали сусідні володіння. Зміцнившись, вони перейшли до відкритої боротьби з правителями обширних областей
8 Які землі були включені до королівського домену в результаті походів проти єретиків-альбігойців?	З Закони, які видавав король, стали обов'язковими до виконання на території всієї Франції. Так, у володіннях короля було заборонено війни, в інших місцях військові дії не могли початися до закінчення 40-денного терміну з моменту оголошення війни; монета королівського карбування стала обов'язковим платіжним засобом на всій території Франції
9 Які аргументи підтверджують посилення королівської влади?	И Графство Тулузьке

Відповідь: 1 В; 2 А; 3 Б; 4 Д; 5 Ж; 6 Г; 7 Е; 8 И; 9 З.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета: ознайомити учнів з історією Англії у IX-XIV ст., проаналізувати процес формування держави, станової монархії, зародження традицій парламентаризму, визначити роль Англії в європейській історії; розвивати в учнів навички самостійного опрацювання історичної інформації, роботи в групах.

Поняття: «парламент», «громадянська війна», «станової монархія».

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Назвіть час правління династії Капетингів у Франції. (987–1328 рр.)
2. Який король провів реформи у Франції, в результаті яких зміцнилася королівська влада? (Людовик IX Святий)
3. Назвіть час Столітньої війни. (1337–1415 рр.)
6. Які наслідки мала Столітня війна для Франції?

III. Вивчення нового матеріалу

Завоювання Англії норманами

Робота з картою

Розгляньте карту атласа «Англосаксонські королівства. Нормандське завоювання Англії» і виконайте завдання.

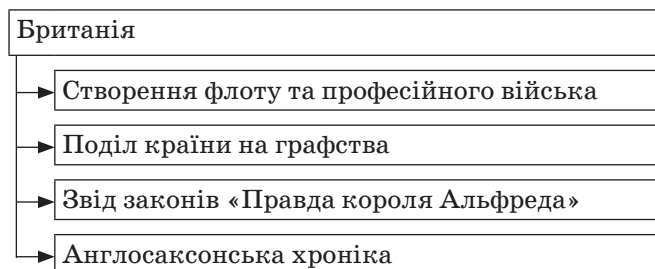
1. Знайдіть королівства англів, саксів та ютів у VII ст.
2. Знайдіть королівства і князівства бриттів, скоттів та піктів.
3. Назвіть території, захоплені данцями з кінця IX до сер. XI ст.

Робота з підручником

Опрацювати текст підручника та скласти в зошиті схему «Реформи Альфреда Великого».

Орієнтовний варіант

Реформи Альфреда Великого

Розповідь учителя

Вислухавши розповідь учителя про завоювання Англії, учні мають відповісти на запитання.

1. Хто стояв на чолі нормандського завоювання Англії?
2. Із якого міста почалося завоювання Англії. Знайдіть та покажіть його на карті.
3. Чому англосакси зазнали поразки?

Перші Плантагенети

На основі розповіді учителя учні складають таблицю «Реформи Генріха Плантагенета».

Реформа	Суть реформи
Судова	Запровадив суд присяжних. Королівський суд присяжних став верховним у державі
Військова	Увів військовий податок «щитові гроші», який дозволяв феодалам ухилятися від несення служби

«Велика хартія вольностей»

Гра «Tabula rasa»

Цей етап уроку можна провести за допомогою гри «Tabula rasa». Учні мають опрацювати текст «Великої хартії вольностей» за підручником і дати відповіді на запитання, записані на дошці. Після відповіді запитання на дошці витирається.

1. Яке положення «Хартії вольностей», на ваш погляд, є найбільш важливим?
2. Який соціальний склад мав англійський парламент?
3. Якими повноваженнями він був наділений?

Англія в XIV ст. Повстання Уота Тайлера

Робота з документами

Опрацювати текст підручника і документи (Ліхтей І. М., С.185–187; Подаляк Н. Г., С. 133–134; Крижанівський О. П., С. 174–175) і дати відповіді на запитання.

1. Про яку подію йдеться?
2. Чому Уот Тайлер погодився на переговори з королем?
3. Як повівся мер Лондона?
4. Доведіть за текстом, що автор документа був прихильником короля.

Війна Червоної і Білої троянд

Робота в парах

Опрацювавши підручник, учні готують відповіді на запитання.

- 1-й учень. Причини війни Червоної і Білої троянд.
- 2-й учень. Наслідки війни.

По закінченні роботи з підручником учні по черзі переказують одне одному зміст протягом двох хвилин. Той, хто слухає, має поставити не менше одного запитання й вислухати відповідь.

Учитель заслуховує одну пару, якщо є час, то учитель записує на дошці причини й наслідки війни, а учні — у зошити.

Орієтвна таблиця

Причини війни	Наслідки війни
Суперечки за англійський престол між двома родами Ланкастерів та Йоркі	В Англії затверджується династія Тюдорів. В Англії посилюються позиції парламентаризму

IV. Закріплення знань учнів

Назвіть причини утворення централізованої держави і станової монархії в Англії.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

УРОК 22
НІМЕЧЧИНА

КЛАС
ДАТА

Мета: ознайомити учнів з історією Священної Римської імперії, дати уявлення про військові походи німецьких імператорів, історію їх боротьби з папством, Ганзейський союз; з'ясувати причини, які завадили створенню централізованої держави в Німеччині; висловлювати судження щодо тенденцій розвитку європейських держав; розвивати навички аналізу та застосування історичної інформації.

Поняття: «Священна Римська імперія», «курфюрст», «Золота булла».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

Тестування

1. Коли вперше біля берегів Британії з'явилися вікінги?
А 500 р.;
Б 753 р.;
В 400 р.;
Г 789 р. +
2. Під час якої битви загинув англійський король Гарольд?
А При Гластонбері;
Б при Йорку;
В при Гастінгсі; +
Г при Кентербері.
3. За часів правління якого короля був убитий архієпископ Кентерберійський Томас Беккет?
А Іоанна Безземельного;
Б Річарда Левове Серце;
В Генріха II; +
Г Едуарда Сповідника.
4. Коли та ким була підписана «Велика хартія вольностей»?
А 15 липня 1215 р., Генріхом II;
Б 15 червня 1215 р., Генріхом III;
В 15 червня 1215 р., Гаральдом;
Г 15 червня 1215 р., Іоанном Безземельним. +

III. Вивчення нового матеріалу

Робота з картою

За допомогою карти історичного атласа «Німеччина та Італія в XI–XV ст.» дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

1. Покажіть кордони Священної Римської імперії в XI ст.
2. Назвіть держави, з якими межувала Священна Римська імперія.
3. Назвіть найбільші герцогства Німецького королівства.
4. Назвіть території королівств, які увійшли до складу Священної Римської імперії.

5. Які територіальні зміни сталися у Священній Римській імперії в XIII ст.?
6. Покажіть володіння папи римського.

Робота в групах

Клас ділиться на 6 груп. Учитель також створює експертні групи за запитаннями, запропонованими до розгляду групам. За допомогою підручника та карти атласа необхідно опрацювати питання й підготувати виступ за наведеними темами.

- *1-а група.* Утворення Священної Римської імперії.
- *2-а група.* Імперія і папство.
- *3-я група.* Італійська політика німецьких імператорів.
- *4-а група.* Німецький «наступ на Схід».
- *5-а група.* Посилення територіальних князів. Утворення Швейцарського союзу.
- *6-а група.* Німеччина в XIV–XV ст.

IV. Узагальнення та систематизація знань

Презентації експертних груп

Під час перевірки засвоєння матеріалу вчитель може використовувати метод «Дерево знань», питання готуються під час презентації експертних груп.

Запитання

1. Коли і ким була утворена Священна Римська імперія?
2. Яким чином Оттон I обмежив сваволю герцогів?
3. Назвіть причини конфліктів германських імператорів з папою римським?
4. Чому спроба німецьких імператорів завоювати Італію зазнала поразки?
5. Внаслідок яких подій утворився Швейцарський союз?
6. Чому в Німеччині так і не склалася централізована держава?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

КРАЇНИ БАСЕЙНУ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я

КЛАС

ДАТА

Мета: ознайомити учнів з процесом державотворення країн Середземноморського басейну, їх боротьбою проти завойовників, особливостями політичного та економічного життя італійських міст-держав і Папської області; виявляти спільне та відмінне у розвитку державних утворень регіону та інших європейських країн, причини посилення боротьби світської влади з папством.

Поняття: «конкіста», «реконкіста», «дож», «гвельфи», «чомпі», «інквізиція», «кортеси».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Чим відрізнявся політичний розвиток Німеччини від інших західноєвропейських держав Середньовіччя?
2. Що лежало в основі тривалого конфлікту між німецькими імператорами і римськими папами?
3. Чим зумовлювався німецький «натиск на Схід» і якими були його результати?
4. У чому полягала особливість політичного устрою Швейцарії?
5. Що сприяло посиленню місцевих князівств у Німецькій імперії?
6. Дайте визначення поняття «рейхстаг».
7. Які наслідки мала поразка Тевтонського ордену в Грюнвальдській битві?

III. Вивчення нового матеріалу

Середньовічна Італія

Робота з картою

За допомогою карти атласа «Німеччина та Італія в XI–XV ст.» дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

1. Назвіть території, які входили до складу королівства Італія?
2. Назвіть території, які входили до складу королівства обох Сицилій?
3. Знайдіть і назвіть за картою найбільш відомі італійські міста-держави.
4. Назвіть імператора, який здійснював походи проти Італії.
5. Назвіть регіони, з якими здійснювала торгівлю Венеція, Флоренція, Генуя.
6. Покажіть володіння римських пап. Як змінилася територія Папської області?

Робота в групах

Прочитати розділ підручника «Італійські міські республіки» (Ліхтей І. М., С. 199–202; Крижанівський О. П., С. 189–192; Подальк Н. Г., С. 145–148) та підготувати виступи.

- 1-а група. Управління містами-комунами.
- 2-а група. Відносини між міськими та сільськими комунами.
- 3-я група. Гвельфи і гібелліни.

Відповіді учнів заслуховуються.

Папська область

Робота з підручником

Прочитайте текст підручника і на основі отриманої інформації складіть таблицю «Історія Папської області».

Орієнтовний варіант таблиці

Питання	Папська область
Географічне положення	756 р. у центрі Апеннінського півострова виникла Папська держава. Вона поступово розширювала свої володіння і в XIII ст. охоплювала значні території в Середній Італії
Причини розквіту або занепаду	Наприкінці XV ст. Папська область перетворилася на звичайну італійську державу, де папи опинилися в залежності від кондот'єрів та їхніх загонів. До смут призводила й Велика схизма. Папи втратили авторитет й відмовилися від претензій на верховну владу над світськими правителями
Форма державного устрою	Республіка
Основні історичні події	У 1143 р. римські торговці і ремісники за підтримки рицарства оголосили в Римі республіку. 1155 р. імператор Фрідріх Барбаросса придушив повстання і ліквідував республіку. Владу папи було відновлено. 1347 р. у Римі знову спалахнуло повстання, яке очолив Кола ді Рієнцо

Південна Італія та Сицилія

«*Tabula rasa*»

Учитель пропонує учням прочитати текст підручника (Ліхтей І. М., С. 203–204; Крижанівський О. П., С. 193–194; Подаль Н. Г., С. 149) і відповісти на питання, записані на дошці. Отримавши відповідь на запитання, учитель витирає його.

1. У результаті якої події утворилося Сицилійське королівство?
2. Що таке «Сицилійська вечірня (вечерня)»?
3. Як у подальшому склалася доля Південної Італії та Сицилії?

Арабська Іспанія. Реконкіста й утворення Іспанського королівства

Розповідь учителя про завоювання Іспанії арабами, становище іспанських земель у складі Дамаського халіфату та 800-літню боротьбу за звільнення — Реконкісту. У ході розповіді учителя учні складають таблицю «Причини і наслідки Реконкісти в Іспанії».

Орієнтовний варіант таблиці

Причини	Наслідки
Утиски місцевих християн з боку завойовників	Утворення нових незалежних держав Кастилії, Арагона і Португалії. У процесі визвольної боротьби виникли місцеві закони, зростає політична роль дворянства та городян, знать здобула привілеї, що стало основою для формування станово-представницьких установ — кортесів

IV. Узагальнення та систематизація знань

1. Якими були причини утворення міст-республік у Північній і Середній Італії?
2. Якими були наслідки Реконкісти в Іспанії?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

**УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА ТЕМОЮ
«ЄВРОПА. ВІЗАНТІЯ. АРАБСЬКИЙ СВІТ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: повторити й узагальнити матеріал із відповідних тем; розвивати в учнів вміння аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, визначати їхню суть, причини та значення, давати характеристику історичним діям, працювати з джерелами інформації, висловлювати власну точку зору щодо тих чи інших історичних явищ і подій; сприяти появі в учнів зацікавленості до історичних подій.

Тип уроку: урок систематизації та узагальнення знань.

Обладнання: картки із завданнями і кросворди.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку**Методичні рекомендації**

Урок проходить у вигляді змагання трьох команд. На початку уроку вчитель об'єднує учнів у три групи, у кожній з яких визначається капітан.

II. Урок-змагання

Учням пропонується п'ять конкурсних завдань.

Тур 1. Хронологічний

Перевірка знань учнів з хронології теми. Команди отримують картку із завданням, де пропонується заповнити пропуски в таблиці.

Картка 1

Дата	Подія
395 р.	
	Правління Юстиніана
1204 р.	
	Битва при Пуатьє
1215 р.	

Картка 2

Дата	Подія
1066 р.	
	Скликання парламенту в Англії
1337–1453 рр.	
	Жакерія
962 р.	

Картка 3

Дата	Подія
1242 р.	
	Скликання Генеральних штатів у Франції
1410 р.	
	Утворення об'єднаного королівства Іспанії
1455–1485 рр.	

Тур 2. «Історичний портрет»

Завдання: перевірити, як учні засвоїли інформацію про історичних осіб з даної теми. Командам пропонується співвіднести імена історичних осіб та їхні характеристики.

1. Філіпп II	А Імператор Священної Римської імперії з 1152 р., учасник третього хрестового походу, енергійний борець за підкорення Італії
2. Філіпп IV Красивий	Б Король Франції з 1180 р. Досяг серйозних успіхів у боротьбі за об'єднання країни
3. Жанна д'Арк	В Народна героїня Франції. З її ім'ям пов'язують збереження незалежності Франції. Спалена за вироком інквізиції в 1431 р.
4. Генріх II Плантагенет	Г Король Франції з 1285 р. Скликав перші Генеральні штати
5. Альфред Великий	Д З 1154 р. — король Англії. Одружився з Елеонорою Аквітанською, чим значно розширив свої спадкові володіння
6. Вільгельм Завойовник	Е Король Англії, який вигнав датчан з країни
7. Фрідріх I Барбаросса	Ж З 1035 р. — герцог Нормандії; з 1066 р. — король Англії. Здійснив норманське завойовання Англії

Відповіді: 1 Б; 2 Г; 3 В; 4 Д; 5 Е; 6 Ж; 7 А.

Тур 3. «Логічний ланцюжок»

Кожна команда отримує картку із завданням. Серед слів на картках вони повинні викреслити зайві та пояснити свій вибір.

Картка 1

Султан, іслам, Коран, мечеть, саги.

Картка 2

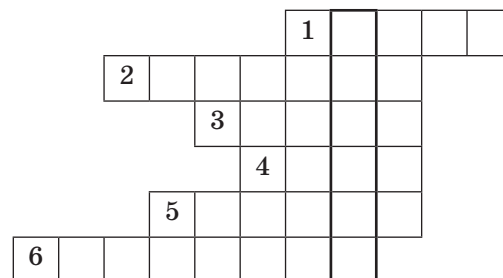
Домен, Генеральні штати, централізована держава, парламент.

Картка 3

Гвельфи, гібелліни, конкіста, реконкіста, дофін.

Тур 4. «Розгадай кросворд»

Команди отримують однакові кросворди. Виграє та команда, яка першою розгадає кросворд.

У виділених клітинках — «Країна англів» (*Англія*).

1. Германські племена, які переселилися у Британію. (*Сакси*)
2. __ троянда прикрашала герб Ланкастерів. (*Червона*)
3. «__ страшного суду». (*Книга*)
4. __ троянда прикрашала герб Йорків. (*Біла*)
5. «Велика __ вольностей». (*Хартія*)
6. Форма правління в Англії до 1265 р. (*Монархія*)

III. Домашнє завдання

Повторити матеріал теми, підготуватися до тематичної роботи.

**ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМАМИ
«ЄВРОПА. ВІЗАНТІЯ. АРАБСЬКИЙ СВІТ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: перевірити рівень загальноосвітньої підготовки учнів із вивчених тем згідно з критеріями програми: рівень теоретичних знань дат, фактів, подій, понять та їх розуміння й використання; перевірити рівень набутих умінь і сформованих навичок роботи з історичною картою, опису й порівняння історичних подій та явищ; оцінити рівень навчальних досягнень учнів з вивчених тем відповідно до державних вимог і мети уроків.

Тип уроку: контролю та перевірки знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оцінювання та перевірка знань учнів

Завдання 1

Вибрати одну правильну відповідь.

1. Засновником Візантійської імперії був:
 - А Костянтин I Великий; +
 - Б Юстиніан I;
 - В Василь I;
 - Г Феодосій Великий.
2. Протягом якого часу існувала Візантійська імперія?
 - А 476–1204 рр.
 - Б 395–1453 рр. +
 - В 476–1453 рр.
 - Г 527–1453 рр.
3. Кому належала верховна влада у Візантійській імперії?
 - А Раді старійшин;
 - Б сенату;
 - В логофесіям;
 - Г василевсу. +
4. Під час правління якого імператора Візантія досягла найбільшої могутності?
 - А Костянтина Багрянородного;
 - Б Іоанна Цимісхія;
 - В Лева III Ісавра;
 - Г Юстиніана I. +
5. Коли у Візантії було відновлено шанування ікон?
 - А 843 р.; +
 - Б 943 р.;
 - В 726 р.;
 - Г 743 р.
6. Яку назву отримала імперія, створена хрестоносцями на території Візантії?
 - А Імперія лицарів-християн;
 - Б Нікейська імперія;
 - В Малоазійська імперія;
 - Г Латинська імперія. +

17. Герб якої королівської династії містив білу троянду?
 А Йорків; +
 Б Тюдорів;
 В Ланкастерів;
 Г Плантагенетів;
18. Якого короля називали Святим?
 А Філіппа IV;
 Б Філіппа II;
 В Філіппа VI;
 Г Людовіка IX. +
19. Хто з французьких королів завершив об'єднання Франції?
 А Людовік X;
 Б Людовік XIV;
 В Людовік XI; +
 Г Людовік IX;
20. Проти якого ордену боровся Філіпп IV Красивий?
 А Лівонського ордену;
 Б Таємного рицарства хрестового і храму Св. Соломона; +
 В Ордену дому Св. Марії в Єрусалимі;
 Г Ордену вершників Св. Іоанна.
21. Яка подія сталася в Європі 1346 р.?
 А Неврожай;
 Б голод;
 В чума; +
 Г повінь.
22. Що стало причиною повстання селян у 1358 р.?
 А Наказ короля про загальну мобілізацію селян;
 Б неврожай;
 В різке збільшення податків; +
 Г полон короля Іоанна.
23. Назвіть дату утворення Священної Римської імперії:
 А 843 р.;
 Б 936 р.;
 В 945 р.;
 Г 962 р. +
24. Коли утворився Швейцарський союз?
 А 1290 р.;
 Б 1292 р.;
 В 1291 р.; +
 Г 1293 р.

Завдання 2

1. Установіть відповідність, утворивши логічні пари.

1. Битва при Слейсі	А 1382 р.
2. скликання Генеральних штатів	Б 1328 р.
3. припинення династії Капетингів	В 1302 р.
4. страта Жанна де Молле	Г 1340 р.
	Д 1314 р.

Відповідь: 1 Г; 2 В; 3 Б; 4 Д.

2. Установіть відповідність між особою та його характеристикою.

1. Омар	А перший заступник пророка
2. Муавія	Б засновник династії Омейядів
3. Абул-Аббас	В султан-завойовник
4. Абу Бекр	Г засновник Багдада
	Д султан, який загинув під час битви на Косовому полі

Відповідь: 1 В; 2 Б; 3 Г; 4 А.

3. Установіть відповідність між датами та подіями.

1. 395 р.	А відродження Візантії
2. 532 р.	Б повстання «Ніка»
3. 1261р.	В утворення Східної Римської імперії
4. 726–843 рр.	Г прийняття «Кодексу Юстиніана»
	Д боротьба з іконоборцями

Відповідь: 1 В; 2 Б; 3 А; 4 Д.

4. Установіть відповідність між ознаками та поняттями.

1. Іслам	А війна за віру
2. Коран	Б мусульманський храм
3. мечеть	В одна з трьох світових релігій, в основі якої лежить культ Аллаха
4. джихад	Г титул феодального правителя, що об'єднував світську владу з духовною
5. халіф	Д головна Священна книга мусульман

Відповідь: 1 В; 2 Д; 3 Б; 4 А; 5 Г.

5. Установіть відповідність між поняттями та визначеннями.

1. Генеральні штати	А спадковий титул феодальних володарів графств на південному сході Франції
2. станова монархія	Б селянське повстання
3. дофін	В війна Англії та Франції в 1337–1453 рр.
4. Жакерія	Г збори представників трьох станів у Франції
5. Столітня війна	Д спосіб організації влади, за якою державою керують король і становий орган

Відповідь: 1 Г; 2 Д; 3 А; 4 Б; 5 В.

ТЕМА 4. СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХ СУСІДИ

УРОК 26

ЦЕНТРАЛЬНА ТА СХІДНА ЄВРОПА

КЛАС
ДАТА

Мета: дати учням уявлення про утворення Великоморавської держави, Угорщини, Польщі та Великого князівства Литовського, боротьбу слов'янських народів проти Тевтонського ордену; характеризувати історичних діячів, визначати місце, роль і значення гуситського руху; розвивати навички роботи з історичною інформацією; визначати взаємовпливи європейських держав.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу

Поняття: «унія», «Тевтонський орден», «гуситський рух», «чашники», «таборити», «сейм», «шляхта».

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Вивчення нового матеріалу

Робота з картою

Розгляньте карту атласа «Польща та Велике князівство Литовське» та «Чехія в XIV–XV ст. Гуситські війни», виконайте завдання і дайте відповідь на запитання.

1. Назвіть столиці Польщі, Великого князівства Литовського, Чехії та Угорщини.
2. Дайте характеристику географічному положенню цих країн.
3. Назвіть держави, залежні від Польщі, Великого князівства Литовського.

Чеське королівство

Гра «Табула раса»

Учитель пропонує учням опрацювати текст підручника (Ліхтей І. М., С. 217–219; Крижанівський О. П., С. 201; Подаляк Н. Г., С. 178–179) і дати відповідь на запитання, записані на дошці.

1. Коли в Чеській державі було встановлено спадкову королівську владу?
2. За правління якого короля Чеська держава досягла своєї могутності, а її правитель став німецьким королем?
3. Що таке «Золота булла»?

Ян Гус і гуситські війни

Робота з історичним джерелом

Учні мають прослухати висловлювання Яна Гуса і дати відповіді на запитання.

З проповіді Яна Гуса

«Клір не навчає, а псує народ своєю розпустою, пов'язаною з багатством. Так треба вилучити у нього це багатство! Наступники Христа мають бути бідними, як апостоли».

Ян Гус про церкву та Біблію

«...Хіба можна священикам забороняти читати Закон Божий чеською чи німецькою? Миряни мають «Отче наш» (який Христос промовляв єврейською, а Святий Матфій написав єврейською) вчити чеською, якщо бажають бути врятовані...»

1. За що Ян Гус критикував католицьку церкву?
2. Чому вчення Яна Гуса викликало в Чехії широкий народний рух?

Робота з підручником

Учні опрацюють за підручником питання «Гуситські війни» і заповнюють таблицю.

Чашники	Таборити
Встановлення єдиного для духовенства та мирян обряду причастя хлібом і вином. Символом чашників стала чаша — посудина для церковного вина. Вимагали проведення богослужіння чеською мовою	Назва походить від назви укріпленого поселення на горі Табор. Виступали за державу без короля, загальна рівність у суспільстві та скасування селянських повинностей

Завдання

Назвіть основні наслідки, які мали гуситські війни для Чехії.

Угорщина

Робота з картою атласа та підручником

Розгляньте карту атласа, опрацюйте текст підручника та дайте відповідь на питання.

1. Де утворилося Угорське королівство? Опишіть його географічне положення.
2. Хто і звідки привів племена угрів до Центральної Європи?

Польське королівство в X–XV ст. Велике князівство Литовське

Робота в групах

1-а група. Використовуючи текст підручника (Ліхтей І. М., С. 223–225), дайте відповідь на запитання.

1. Чому Болеслав дістав прізвисько «Хоробрий»?
2. Які території були приєднані до Польської держави за правління Болеслава Хороброго?

2-а група. Використовуючи текст підручника (Ліхтей І. М., С. 223–225), дайте відповіді на запитання.

1. Чому Казимир III названий Великим?
2. Які реформи провів Казимир III у Польському королівстві?

3-я група. Використовуючи текст підручника (Ліхтей І. М., С. 223–225), дайте відповіді на запитання, з'ясуйте:

1. Хто посідав головне місце у сеймі?
2. Які верстви суспільства мали право брати участь у засіданнях сейму?
3. Які повноваження мав сейм?

4-а група. Використовуючи текст підручника (Ліхтей І. М., С. 223–225), дайте відповідь на запитання.

1. Яка династія була започаткована у Королівстві Польському?
2. Чим відзначився польський король Ягайло в управлінні державою?
3. У чому полягало значення Грюнвальдської битви?

III. Закріплення знань

1. Які держави виникають на території Центральної та Східної Європи в епоху Середньовіччя?
2. Якими були особливості їхнього розвитку?

IV. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

ПІВНІЧНО-СХІДНА РУСЬ

КЛАС

ДАТА

Мета: ознайомити учнів з характерними ознаками державного управління, соціальною структурою Псковської та Новгородської республік, боротьбою за об'єднання князівств навколо Москви, опором руських земель монгольському завоюванню; розвивати навички роботи з історичною інформацією, характеризувати історичних діячів, висловлювати судження щодо позитивних і негативних наслідків завоювань, взаємовпливу культур.

Поняття: «централізація», «боярська дума», «віче», «монголо-татарське ярмо», «ярлик», «баскак».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

«Хронологічне лото»

Співвіднести дати та події.

Дата	Подія
1. 1419–1434 рр.	А Грюнвальдська битва
2. 1410 р.	Б «Золота булла»
3. 1415 р.	В спалення Яна Гуса
4. 1526 р.	Г відродження королівської влади в Польщі
5. 1320 р.	Д гуситський рух
6. 1222 р.	Е Чехія та частина Угорщини увійшли до складу Австрії

Відповіді: 1 Д; 2 А; 3 В; 4 Е; 5 Г; 6 Б.

Працюємо з історичними персоналіями

- Професор Празького університету, проповідник, вважав, що священики та миряни рівні перед Богом. Звинувачений в ересі та спалений на вогні. (*Ян Гус*)
- Послідовник Яна Гуса, чашник. Стояв на чолі повстанців. Керував битвами таборитів навіть коли повністю втратив зір. (*Ян Жижка*)
- Перший польський князь, який почав правити одноосібно. Організував декілька походів на Чехію та Русь. Проголосив себе королем. (*Болеслав I Хоробрий*)
- Відважний воїн, але дуже жорстокий правитель. Об'єднав литовські землі. Прийняв християнство. Воював за незалежність Литви. (*Міндовг*)

III. Вивчення нового матеріалу

Володимиро-Суздальське князівство

Робота з картою

За допомогою карти атласа «Руські князівства в XII–XIII ст. Монгольська навала» дайте відповіді на запитання та виконайте завдання.

- Назвіть руські князівства та їх столиці.

2. Покажіть напрямки воєнних походів, здійснені проти руських князівств.
3. Назвіть місце і дату Льодового побоїща.

Розповідь учителя

Учитель розповідає про виникнення і розвиток Володимиро-Суздальського князівства.

Запитання

1. Які території входили до Володимиро-Суздальського князівства?
2. Що сприяло економічному та політичному розвитку князівства?
3. Як на вашу думку, з якою метою Андрій Боголюбський пограбував Київ?

Великий Новгород

Робота з картою атласа

Розгляньте карти атласа «Руські князівства у XII — XIII ст. Монгольська навала» та «Торгівля, ремесла і культура країн Європи та Близького Сходу в XIII–XV ст.» і дайте відповіді на запитання.

1. Охарактеризуйте географічне положення Новгородда.
2. З якими країнами торгували новгородські купці?

Робота в групах

1-а група. На основі тексту підручника дайте відповідь на запитання.

1. Що таке віче, хто і коли його скликав?
2. Яку роль у житті Новгородда відігравало віче?

2-а група. На основі тексту підручника дайте відповідь на запитання.

1. Які виборні посади існували у Новгородді?
2. Які обов'язки були покладені на князя Новгородда?

3-я група. На основі тексту підручника дайте відповідь на питання: Чому Новгород називають боярською республікою?

4-а група. На основі тексту підручника дайте відповідь на запитання.

1. Де і між ким відбулося Льодове побоїще?
2. Хто очолював військо русичів?
3. Хто і чому здобув перемогу у цій битві?

Монгольська навала, золотоординське ярмо

Робота з картою

За допомогою карти атласа «Руські князівства у XII–XIII ст. Монгольська навала» дайте відповіді на запитання.

1. Якими були результати походу хана Батия на Північно-Східну Русь?
2. Як називалася столиця Золотої Орди?

IV. Закріплення знань учнів

1. Чому князі не змогли організувати оборону Русі від монголо-татар?
2. Які зміни відбулись на Русі після вторгнення хана Батия на територію Русі?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

УТВОРЕННЯ ТА ПОСИЛЕННЯ МОСКОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

КЛАС

ДАТА

Мета: дати уявлення про виникнення і розвиток Московського князівства; охарактеризувати внутрішню та зовнішню політику Івана III, систему державного управління, діяльність московських князів; ознайомити з основними пам'ятками культури, побутом населення.

Поняття: «боярська дума», «централізація», «кормління», «берестяні грамоти», «сказання», «фреска», «ярлик», «баскак».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку**II. Актуалізація знань учнів**

1. Назвіть князів Володимиро Суздальського князівства.
2. Які події пов'язують ім'я Андрія Боголюбського з Києвом?
3. Чому новгородське князівство називали республікою?
4. У чому полягало історичне значення Невської битви та Льодового побоїща?

III. Вивчення нового матеріалу**Початок об'єднання руських земель навколо Москви***Робота з картою*

За допомогою карти атласа «Утворення Московського централізованої держави (XIV–XVI ст.)» виконайте завдання.

1. Покажіть території Московського князівства часів Даниїла Олександровича.
2. Назвіть удільні князівства, що увійшли до складу Великого князівства Московського.
3. Покажіть напрямки походів та місця найважливіших битв руських князів.
4. Покажіть напрямки походів монгольських ханів на Москву.

Гра «Tabula rasa»

Опрацювавши текст підручника, виконайте завдання.

1. Розкажіть про організацію армії монголів.
2. Назвіть території, завойовані монголами.
3. Охарактеризуйте систему панування монголів на завойованих територіях.
4. У чому полягали переваги монгольського війська порівняно з військом русичів?

Московське князівство за Івана III*Робота в групах*

Опрацювавши текст підручника, групи мають підготувати повідомлення.

- 1-а група. Зовнішня політика Івана III.
- 2-а група. Внутрішня політика Івана III. Управління державою.

За результатами виступу груп учні складають таблицю «Діяльність князя Івана III».

Зміст завдання	Зміст відповіді
Зовнішня політика	Приєднав князівства: Ярославське, Рязанське, Новгородське, а також Карелію, верхів'я Ками, Приуралля. Вів війни з Литвою за білоруські та українські землі, підкорив Вяземське та Чернігово-Сіверське князівств. Звільнення від ординського ярма
Внутрішня політика	Посилення влади московського князя. Ухвалення Судебника 1497 р. Посилення закріпачення селян. Створено систему управління: великий князь — боярська дума — намісники

Повалення монгольського ярма

Робота з підручником

Опрацювавши текст підручника, дайте відповідь на запитання.

1. Між ким відбулась битва на Куликовому полі?
2. Хто очолював військо русичів та монголів?
3. Яке мала значення Куликовської битви для розвитку Московського царства?

Повсякденне життя

Робота в групах

Учитель об'єднує учнів у дві групи.

- 1-а група. На основі тексту підручника опишіть повсякденне життя знатних людей Московського князівства.
- 2-а група. На основі тексту підручника опишіть повсякденне життя простих людей Московського князівства.

Культура Московського князівства

Вислухавши розповідь учителя та використовуючи матеріал підручника, учні складають таблицю «Культура Московського князівства».

Пропонований варіант таблиці

Галузь культури	Досягнення
Літописання	На початку XV ст. з'явився видатний твір — Троїцький літопис. У середині XV ст. у Москві був складений перший руський «Хронограф» — коротка всесвітня історія
Усна народна творчість	Билини про Іллю Муромця, Альошу Поповича, Добриню Никитича. Мужність і вільнолюбство новгородців оспівували билини про Садка і Василія Буслаєва
Музика	«Оповідь про град Кітеж», пісня про Щелкана розповідали про подвиги руських людей у боротьбі із завойовниками
Література	«Слово про погибель Руської землі», «Сказання про Мамаєве побоїще», «Задонщина», «Ходіння за три моря» Афанасія Никітіна
Живопис	Фресковий живопис, іконописці Феофан Грек та Андрій Рубльов
Архітектура	Дмитрій Донської спорудив білокам'яний Кремль, Успенський та Благовіщенський собори

IV. Закріплення знань учнів

1. Чому Москва стає новим політичним центром Північно-Східної Русі?
2. Що означає політика «збирання руських земель»?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

УРОК 29
ТУРЕЧЧИНА

КЛАС

ДАТА

Мета: дати уявлення про завойовницькі походи турків-сельджуків, охарактеризувати Османську державу, розвивати в учнів навички роботи з історичною інформацією, застосування набутих знань.

Поняття: «турки-сельджуки», «яничари», «султан», «шейх», «візир».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація знань учнів

1. Співвіднесіть дати та події.

1. 1380 р.	А кінець ординського панування
2. 1480 р.	Б перша згадка про Москву
3. 1462 р.	В початок правління Івана III
4. 1147 р.	Г Куликовська битва

Відповіді: 1 Г; 2 А; 3 В; 4 Б.

2. До імен історичних діячів доберіть характеристики.

1. Андрій Рубльов	А Тверської купець побував у Персії та Індії. Написав книгу про свої мандри
2. Афанасій Нікітін	Б Прийняв чернечий постриг, написав ікону «Трійця»
3. Іван III	В Російський князь, який не відзначився воєнничістю, був хитрим і вертким. Мав прізвисько від назви мішка з грошима
4. Іван Калита	Г Хоробрий воїн. Розумний. Наказав «будувати град Москву камен». Здобув значну перемогу над Ордою
5. Дмитро Донський	Д Князь, який остаточно підпорядкував Новгород владі Москви, прийняв титул «государя всія Русі». Звільнив руські землі від ординського ярма

Відповіді: 1 Б; 2 А; 3 Д; 4 В; 5 Г.

III. Вивчення нового матеріалу

Перші турецькі держави

Вислухавши розповідь учителя про турків-сельджуків, учні мають дати відповіді на запитання.

1. Хто такі сельджуки? Звідки вони прийшли в Малу Азію?
2. Хто такі «невірні»? Що вони робили в Малій Азії?
3. Що можна сказати про господарство сельджуків?
4. Яким було управління Сельджуцьким султанатом?
5. Хто об'єднав сельджуків під своєю владою?

Метод «Мозковий штурм»

У чому полягала причина перемог турків-османів?

Завоювання османських султанів у Європі та Азії

Робота з картою

Використовуючи карту атласа «Утворення Османської держави. Завоювання османських султанів (XIV–XVI ст.)», виконайте завдання.

1. Назвіть держави, завойовані турками-османами.
2. Назвіть васальні території імперії Османа.
3. Назвіть місця найважливіших битв.

Робота зі схемою

На основі тексту підручника та даних, отриманих з атласа, складіть схему «Завоювання Османської імперії XIV — сер. XVI ст.».

Пропонований варіант схеми

Утворення Османської імперії

Робота в групах з текстом підручника та ілюстраціями.

Учитель ділить клас на три групи. На основі тексту підручника учні мають дати відповідь на запитання.

1-а група

1. Яке значення для турків мало завоювання Константинополя?
2. Які реформи здійснив Мехмед II?
4. Як захоплення турками Константинополя вплинуло на розвиток міжнародних відносин?

2-а група

1. Які країни і чому вдалося завойовувати туркам в Європі?
2. Яке значення для християнського світу мало захоплення турками Константинополя?

3-я група

1. Яку роль виконував візир в Османській імперії?
2. Які ще державні чини були найголовнішими в Османській імперії?

IV. Закріплення знань

1. Чому туркам-сельджукам вдалося закріпитися на території Візантійської імперії?
2. Яким чином утворилась Османська імперія?
3. Як змінилась політична ситуація в Південно-Східній Європі після утворення Османської імперії?

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

ТЕМА 5. ІНДІЯ. КИТАЙ

УРОК 30

ІНДІЯ

КЛАС
ДАТА

Мета: дати уявлення про процес формування Делійського султанату, визначити характерні ознаки державного управління, соціальну структуру суспільства, рівень розвитку культури та її вплив на світову культуру; з'ясувати позитивні та негативні наслідки завоювань.

Поняття: «імперія Гуптів», «Делійський султанат», «Великий Могол», «касти», «варна», «раджа».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів

Враховуючи, що в 6 класі учні вже познайомилися з історією Індії, вони мають пригадати цей матеріал і дати відповіді на запитання.

1. Як географічні умови впливали на заняття стародавніх індійців?
2. Назвіть найдавніші міста на річці Інд.
3. Які релігії були поширені в Індії?
4. Як і коли виник буддизм? Згадайте основні положення буддизму.
5. Що таке касти, варни?

III. Вивчення нового матеріалу

Імперія Гуптів

Розповідь учителя

Розповідь учителя про утворення в 320 р. імперії Гуптів та її розпад.

1. Яким було управління в індійських князівствах?
2. Чому Індія не була єдиною державою?

Делійський султанат

Робота з картою

Розгляньте карту атласа «Індія. Китай» і виконайте завдання.

1. Покажіть територію Делійського султанату на початку XIII ст.
2. Укажіть столицю цієї держави.
3. Хто і коли завоював територію Індії?

Робота з підручником

Опрацюйте текст підручника (Ліхтей І. М., С. 259; Крижанівський О. П., С. 237; Подаляк Н. Г., С. 216) і дайте відповідь на запитання.

1. Чому наприкінці XIV відбувався процес скорочення території Делійського султанату?
2. Що спричинило розпад Делійського султанату?

Касты. Общини

Робота з таблицею

Учні, вислухавши розповідь учителя, а також за допомогою підручника складають таблицю «Варни і касты в Індії».

Варни	Касты
Брахмани	жерці, вчителі, наставники, вчені
кшатрії	військові, державні урядовці, світська знать, аристократія
вайшї	купці, скотарі, лихварі, землероби
шудри	чинбарі, ткачі, пастухи, прачки, торговці, музиканти

Запитання

1. Яка з варн, на ваш погляд, була найчисельнішою?
2. Хто належав до варни кшатріїв?
3. Як на внутрішньополітичне становище Індії впливав той факт, що індійські царі та воїни належали до однієї варни?
4. Як називалася група населення, яка не входила до жодної варни?
5. Чим індійські селяни відрізнялися від європейських?

Релігійне життя. Звичаї та традиції

Робота в групах

Клас ділиться на три групи, які, використовуючи текст підручника, мають дати відповідь на запитання.

- 1-а група. Які моральні чесноти цінувалися в індуїзмі? (Ліхтей І. М., С. 259–262)
- 2-а група. Які моральні чесноти цінувалися в буддизмі? (Ліхтей І. М., С. 259–262)
- 3-я група. У чому полягає оригінальність звичаїв та традицій індійців? (Ліхтей І. М., С. 259–262)

Наука і культура

Робота з таблицею

На основі тексту підручника скласти в зошитах таблицю «Досягнення індійців в галузі науки та культури».

Галузь	Досягнення
Наука	Індійські (арабські) цифри, десятинна система числення, дії з дробами, астрономія, медицина, особливо лікування цілющими травами
Література	Санскрит — XII ст. — розмовна й письмова мова. Поезія: Кабїр та Калідаса (п'єса «Шакунтала»), твори на релігійно-міфологічні сюжети індуїзму, епічна поезія раджпутів — індійських рицарів, які оспівували боротьбу з мусульманами
Архітектура	Храм в Аджанті, Тадж-Махал, скульптура
Театральне мистецтво	Придворний — для вишуканої та високоосвіченої публіки і народний — театр масок і ляльок. Вистави останнього проходили переважно просто неба. Гра акторів супроводжувалась музикою і танцями

IV. Закріплення знань учнів

1. Що являла собою Індія до монгольського завоювання?
2. Які зміни відбулися в Індії після утворення імперії Великих Моголів?
3. Назвіть культурні здобутки індійського народу, які стали надбанням світової культури.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

Мета: з'ясувати характерні ознаки державного управління, соціальної структури суспільства Китайської держави, ознайомитися з досягненнями китайської культури; розвивати навички роботи з історичною картою, висловлювати судження щодо позитивних і негативних наслідків завоювань, взаємовпливу культур.

Поняття: «Великий шовковий шлях», «конфуціанство», «даосизм», «пагода».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Яку річку називали «горем Китаю» або «мандрівною»? Чому?
2. Назвіть найвеличнішу у світі споруду, збудовану в Китаї.
3. Які винаходи й відкриття подарували китайці людству?

III. Вивчення нового матеріалу

Імперія Цзінь

Робота з підручником

Опрацюйте текст підручника (Ліхтей І. М., С. 267–270; Подаляк Н. Г., С. 222–223) і дайте відповіді на запитання.

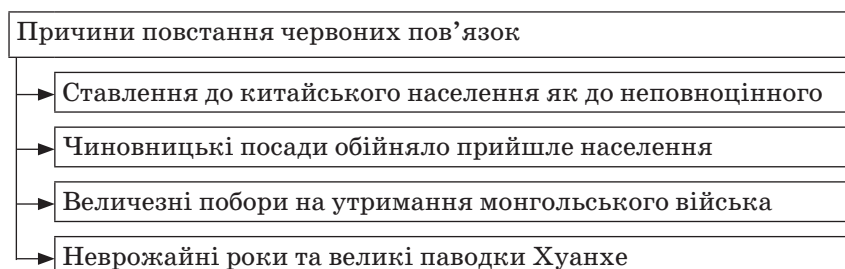
1. Що являло собою китайське суспільство танського періоду?
2. Що стало причиною селянського повстання? Які його наслідки?

Монгольське ярмо

Робота зі схемою

Опрацюйте текст підручника (Ліхтей І. М., С. 268; Подоляк Н. Г., С. 223) та на основі отриманої інформації складіть схему «Причини повстання червоних пов'язок у Китаї».

Пропонований варіант схеми

Завдання

Назвіть наслідки повстання «червоних пов'язок».

Китай після повалення монгольського ярма

Робота в парах

- 1-й учень. Внутрішня політика Чжу Юаньчжан. (Ліхтей І. М., С. 271–272)
- 2-й учень. Зовнішня політика Чжу Юаньчжан. (Ліхтей І. М., С. 271–272)

Учитель заслуховує одну пару і заповнює таблицю.

Орієнтовний варіант таблиці

Внутрішня політика	Зовнішня політика
Конфісковано володіння монголів. Відновлено зрошувальну систему. За селянами законодавчо закріплювалася земля. Скасовано рабство. Створено військові поселення. Всю повноту влади зосередив у своїх руках імператор	Династія Мін вела активні завоювницькі війни, підкорила Тибет і В'єтнам. Регулярно здійснювалися морські експедиції до Індокитаю, Індонезії, Індії, Східної Африки з метою встановлення дипломатичних і торгових зв'язків

Суспільство, державне управління

Робота в групах

Учитель ділить клас на три групи. Кожна група отримує завдання за підручником (Ліхтей І. М., С. 272–273).

- *1-а група.* На основі тексту підручника визначте права та обов'язки чиновників.
- *2-а група.* На основі тексту підручника визначте права спадкової аристократії.
- *3-я група.* На основі тексту підручника визначте права і обов'язки вільних селян і ремісників.

Результати роботи учні заносять у зошити.

Звичай та традиції

Гра «Табула раса»

Учитель на дошці записує питання для учнів і пропонує учням за допомогою тексту підручника дати на них відповідь.

1. Що становило основу економіки Китаю?
2. Які культури вирощували китайці?
3. Які продукти харчування входили до раціону китайців?
4. Опишіть одяг китайців.
5. Яким був будинок китайця?
6. Які свята були найбільш популярні в Китаї?

Релігійне життя. Культура

Робота в групах

Учитель ділить клас на три групи. За допомогою підручника групи готують виступи.

- *1-а група.* Релігії Китаю.
- *2-а група.* Особливості розвитку освіти та науки в Китаї.
- *3-я група.* Особливості розвитку літератури та мистецтва.

Результати роботи учні заносять до таблиці в зошити.

Релігія Китаю	Освіта, наука	Література, мистецтво.
Буддизм, конфуціанство, даосизм; культ предків	Створена мережа шкіл та система державних іспитів для підготовки урядовців. Розвинена астрономія. Створено перші енциклопедії з сільсько-го господарства. Розвинена медицина. Робили щеплення від віспи	Золоте століття поезії. Поети: Лі Бо, Ду Фу. Історичні романи «Три царювання», «Річкові заводи», літописи. Архітектура — пагоди, живопис на папері, шовку, дереві, камені; пейзаж — «гори і води». Каліграфія — мистецтво красиво писати; високий рівень розвитку ремесел

IV. Закріплення знань учнів

1. Як вплинуло на розвиток Китаю монгольське завоювання?
2. Порівняйте культуру Китаю та Індії.

V. Домашнє завдання

Опрацювати відповідний параграф підручника.

**УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗА ТЕМАМИ
«СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХ СУСІДИ» ТА «ІНДІЯ. КИТАЙ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: повторити й узагальнити матеріал із відповідних тем; розвивати в учнів вміння аналізувати й узагальнювати історичні явища та події, визначати їхню суть, причини та значення, давати характеристику історичним діям, працювати з джерелами інформації, висловлювати власну точку зору щодо тих чи інших історичних явищ і подій; сприяти виробленню в учнів зацікавленості до історичних подій.

Тип уроку: урок систематизації та узагальнення знань.

Обладнання: підручник, картки із завданнями, кросворд.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку**Методичні рекомендації**

Урок проходить у вигляді змагання трьох команд. На початку уроку вчитель об'єднує учнів у три групи, у кожній з яких визначається капітан.

II. Основна частина уроку

Учням пропонуються конкурсні завдання.

1 тур. Хронологічний

Перевірка знань учнів з хронології теми. Команди отримують картку із завданням, де пропонується заповнити пропуски в таблиці.

Картка 1

Дата	Подія
1389 р.	
	Грюнвальдська битва
1419–1434 рр.	
	Завоювання турками Константинополя

Картка 2

Дата	Подія
	Куликовська битва
1206–1526 рр.	
	Столицю Китаю перенесено до Пекіна
1351 р.	

Картка 3

Дата	Подія
	Стояння на р. Угра — завершення монгольського панування
1240 р.	
	Кревська унія
1242 р.	

Тур 2. «Історичний портрет»

Командам пропонується дібрати до імен історичних осіб їхні характеристики (завдання однакові).

1. Ян Гус	А	Князь московський, великий князь володимирський. Сприяв зростанню та посиленню Московського князівства
2. Андрій Боголюбський	Б	Видатний діяч чеської історії. Виступав проти німецького панування й засилля католицької церкви
3. Олександр Невський	В	Першим з російських князів привласнив собі титул князя «всія Русі». Розширив кордони Московського князівства, захопив і зруйнував Київ у 1169 р.
4. Іван III Калита	Г	Новгородський князь, що здобув перемогу над шведами у гирлі Неви, розбив лицарів Тевтонського ордену під час Льодового побоїща
5. Мамай	Д	Засновник Османської держави
6. Осман	Е	Правитель Золотої орди, організатор походів на руські землі, зазнав поразки під час Куликовської битви
7. Рубльов Андрій	Ж	Учень Феофана Грека, прийняв чернечий постриг, написав ікону «Трійця»

Відповіді: 1 Б; 2 В; 3 Г; 4 А; 5 Е; 6 Д; 7 Ж.

Тур 3. «Текст з пропусками»

Команда 1. Чехія на заході мала кордони зі (Священною Римською імперією), і німецькі (імператори) неодноразово намагалися підпорядкувати її собі. (Чеські) королі були змушені принести клятву васальної вірності німецьким імператорам, і (Чехія) увійшла до складу Священної Римської імперії. У середині XIV ст. чеський король став одночасно (імператором) Священної Римської імперії під ім'ям (Карла IV).

Команда 2. За часів роздробленості Русі на території Північно-Східної Русі утворилося (Володимиро-Суздальське князівство). Першим самостійним князем у ньому став (Юрій Долгорукий). Своє прізвисько він отримав тому, що намагався захопити навіть такі далекі від Суздаля міста, як (Київ і Новгород). На часи князювання Юрія Долгорукого припадає перша згадка про (Москву).

Команда 3. У XIII ст. в Малій Азії під владою правителя (Османа) утворилася держава турок, які називали себе турками-османами. Глава цієї держави почав називати себе (султаном). З невеликої держави незабаром утворилася величезна (імперія). Європейські держави знов рушили в (хрестові походи), але тепер проти турків.

Тур 4. «Логічний ланцюжок»

Кожна команда отримує картку із завданням. Серед слів на картках вони повинні викреслити зайві та пояснити свій вибір.

Картка 1

Індія, імперія Гуптів, касти, індуїзм, конфуціанство. (*Конфуціанство — релігія Китаю*)

Картка 2

Китай, династія Тан, порох, буддизм, Бабур. (*Засновник імперії Моголів в Індії — Бабур*)

Картка 3

Туреччина, ярлик, яничари, Сельджуцький султанат, Андрій Боголюбський. (*Андрій Боголюбський — російський князь*)

III. Домашнє завдання

Повторити матеріал тем «Слов'яни та їх сусіди» та «Індія. Китай», підготуватися до тематичного оцінювання.

**ТЕМАТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ТЕМАМИ
«СЛОВ'ЯНИ ТА ЇХ СУСІДИ» ТА «ІНДІЯ. КИТАЙ»**

КЛАС

ДАТА

Мета: перевірити рівень загальноосвітньої підготовки учнів із вивчених тем згідно з критеріями програми: рівень теоретичних знань дат, фактів, подій, понять та їх розуміння й використання; перевірити рівень набутих умінь і сформованих навичок роботи з історичною картою, опису й порівняння історичних подій та явищ; оцінити рівень навчальних досягнень учнів з вивчених тем відповідно до державних вимог і мети уроків.

Тип уроку: контролю та перевірки знань.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оцінювання та перевірка знань учнів

Завдання 1

Вибрати одну правильну відповідь.

1. До західної гілки слов'янських народів не належать:
 - А болгари; +
 - Б словаки;
 - В чехи;
 - Г поляки.
2. У Грюнвальдській битві було завдано поразки __ :
 - А гуситам;
 - Б Угорському королівству;
 - В Польщі;
 - Г Тевтонському ордену. +
3. Якого року до Північно-Східної Русі вторглися монголо-татари?
 - А 1223 р.;
 - Б 1216 р.;
 - В 1237 р.;
 - Г 1240 р.
4. Хто з володимиро-суздальських князів 1669 р. зруйнував Київ?
 - А Олександр Невський;
 - Б Юрій Долгорукий;
 - В Андрій Боголюбський; +
 - Г Всеволод Велике Гніздо.
5. Верховна влада в Новгороді належала __ :
 - А загальноміському вічу; +
 - Б князю;
 - В тисяцькому;
 - Г новгородському архієпископу.
6. Початок об'єднання земель навколо Москви поклав __ :
 - А Дмитро Донської;
 - Б Іван Калита; +
 - В Симеон Гордий;
 - Г Андрій Боголюбський.
7. Битва на Куликовому полі сталася:
 - А 1382 р.;
 - Б 1380 р.;
 - В 1378 р.;
 - Г 1340 р.

8. Битва на Косовому полі поклала початок завоюванню:
 А Болгарії;
 Б Валахії;
 В Сербії; +
 Г Візантії.
9. Держава монголо-татар, до складу якої увійшла Київська Русь, називалася __ :
 А Сельджуцький султанат;
 Б Золота Орда; +
 В Монгольська імперія;
 Г Піднебесна імперія.
10. Китайський алфавіт складається __ :
 А з ієрогліфів; +
 Б із літер;
 В з клинопису;
 Г піктограм.
11. Основна релігія Індії — __ :
 А індуїзм;
 Б буддизм; +
 В конфуціанство;
 Г християнство.
12. Уперше сельджуки з'явилися на території Візантії у __ :
 А XI ст; +
 Б XII ст;
 В X ст;
 Г IX ст.

Завдання 2

Установити відповідність, утворивши логічні пари.

1. Афанасій Нікітін	А Московський князь, що розбив монголо-татар
2. Олександр Невський	Б Купець, автор книги «Ходіння за три моря»
3. Дмитрій Донської	В Новгородський князь, що розбив шведських та німецьких лицарів
4. Сергій Радонезький	Г Видатний художник, автор ікони «Трійця»
5. Мілош Обіліч	Д Сербський воїн, який смертельно поранив султана Мурада
6. Андрій Рубльов	Е Засновник Троїце-Сергієвого монастиря

Відповіді: 1 Б; 2 В; 3 А; 4 Е; 5 Д; 6 Г.

Завдання 3

Співвіднести ознаки та поняття.

1. Ярлик	А замкнена суспільна група, члени якої пов'язані походженням заняттям і правовим становищем
2. яничар	Б військово-аристократична еліта індійського суспільства, яка займалася винятково військовою справою
3. раджути	В турецький піший воїн, що вирізнявся під час війни особливою жорстокістю
4. каста	Г грамота на князювання, яку надавав хан Золотої Орди руським князям

Відповіді: 1 Г; 2 В; 3 Б; 4 А.